

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ  
ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ**

**Ж. БАЛАСАГЫН атындагы КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Б. ОСМОНОВ АТЫНДАГЫ ДЖАЛАЛ – АБАД МАМЛЕКЕТТИК  
УНИВЕРСИТЕТИ**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИИМинин МИЛИЦИЯНЫН  
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ Э.А. АЛИЕВ атындагы АКАДЕМИЯСЫ**

Д 12.23.668 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда

**УДК: 343:944.7 (575.2) (043.3)**

**АСАНОВА УМУТАЙ АЛИБАЕВНАНЫН**

**Кылмыш иштери боюнча коргоо тарабынан купуя сырды сактоону  
камсыз кылуу көйгөйлөрү**

12.00.09 – кылмыш-жаза процесси, криминалистика; ыкчам-издөө  
ишмердүүлүк

юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын  
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын  
авторефераты

**Бишкек – 2024**

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин кылмыш-жаза укугу жана процесси кафедрасында аткарылды

**Илимий жетекчи:** **Токторов Эгемберди Самидинович**  
юридика илимдеринин доктору, доцент,  
Ош мамлекеттик университетинин кылмыш-жаза  
укугу жана процесси кафедрасынын башчысы

**Расмий оппоненттер:** **Көкөева Алмагул Мухтарбековна**  
юридика илимдеринин доктору, доцент,  
Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык  
университетинин юридика-бажы факультетинин  
деканы

**Шимеева Жибек Шеровна**  
юридика илимдеринин кандидаты  
С Мамбеткалиев атындагы Чуй университетинин  
Юриспруденция программасынын башчысы

**Жетектөөчү мекеме:** М. Есбулатов атындагы Казакстан  
Республикасынын ИИМнин Алматы  
академиясынын кылмыш-жаза укугу, кылмыш-жаза  
процесси жана криминалистика кафедрасы. (050059,  
Казакстан Республикасы, Алматы, Утепов көч., 29)

Диссертациялык иш 2024-жылдын «31» октябрында саат 10.00 да 10:00 дө Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине, Б. Осмонов атындагы Джалал – Абад мамлекеттик университетине жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин милициянын генерал-майору Э. А. Алиев атындагы Академиясына караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 12.23.668 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720033, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Киев, көчөсү 132; конференц-зал (209-ауд.). Видеоконференцияга шилтеме: <https://vc.vak.kg/b/122-sts-081-13b>

Диссертациялык иш менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин А. Табалдиев атындагы (Бишкек ш., Жибек Жолу көч., 394), Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин (Жалал-Абад ш., Ленина көч., 47) жана Кыргыз Республикасынын ИИМинин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы Академиясынын (Бишкек ш., Ч. Валиханов көч., 1 «А») китепканаларынан, ошондой эле диссертациялык кеңештин <https://vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын “30” сентябрында жөнөтүлдү.

**Диссертациялык кеңештин**  
**окумуштуу катчысы,**  
**юридика илимдеринин доктору, доцент**

**Абдукаримова Н. Э.**

## ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

**Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.** Маалымат маанилүү социалдык ресурс болуп саналган азыркы мезгилде адамдардын бир катар категориялары үчүн купуя сырдын мааниси сырлардын ар түрдүүлүгүнүн кеңейишинин жана өзгөрүп жаткан коомдук мамилелердин фонунда күчөдү. Купуя сыр, коомдук көрүнүш болгондуктан, ар бир адамга таасирин тийгизбей койбойт, анткени жаңы тенденцияларды эске алуу менен купуя сыр катары корголгон маалымат, айрыкча маалыматтык технологиялар кеңири уруксатсыз жайылтуунун потенциалдуу мүмкүнчүлүгүн сунуштайт. Буга байланыштуу Э. С. Токторов “...адамдын жана жарандын кызыкчылыктарын камсыз кылуу, биринчи кезекте, мамлекеттүүлүктү, мамлекеттик бийликтин конституциялык жана укуктук негиздерин жана укук коргоо тутумун чыңдоо менен жетишилген укуктук жана саясий коргоого байланыштуу. Мындан тышкары, өлкөдө кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоо концепциясынын өзү да бүгүнкү күндө мыйзам менен корголгон купуя сыр институтун пайдалануу жолу менен инсанды, коомду жана мамлекетти коргоо тутумун кайра багыттоону талап кылгандыгы негиздүү” деп көрсөткөн [Токторов Э.С. *Институт тайны: проблемы теории и практики: автореф. д.ю.н.: 12.00.09: Бишкек, 2022. – с. 3*].

Адвокаттык купуя сыр акыйкат сот адилеттигинин жана квалификациялуу юридикалык жардамга (мындан ары-КЮЖ) болгон укуктун кепилдигинин маанилүү шарты болуп саналаарын тануу кыйын, бул учурда ушул чөйрөдө орун алган көйгөйлөрдү жоюу үчүн илимий юридикалык коомчулуктун да көңүл буруусун талап кылат.

Автордун көз карашы боюнча изилдөө жүргүзүүнүн актуалдуулугу жана зарылдыгы төмөнкү жагдайлар менен аныкталат:

1) бир катар КМШ өлкөлөрүндө адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө мыйзамдарда да, кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда да адвокаттын кесиптик купуя сырын коргоону тийиштүү деңгээлде камсыз кыла турган атайын артыкчылык катары жашыруун сырга болгон укугу бекитилген эмес. Мыйзам чыгаруучулардын дал ушундай мамилеси каралып жаткан чөйрөдө бүгүнкү күндө байкалып жаткан мыйзамдык жөнгө салуунун олуттуу көйгөйлөрүнө алып келет, бул анын иштешин камсыз кылуучу адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин маанилүү түзүүчүсү болуп саналат;

2) кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын мазмунуна таянсак: *биринчиден*, адвокатка коргоочунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруу боюнча кеңири ыйгарым укуктар берилген, бирок ошону менен бирге КЖПКнин жоболорун талдоо жана аларды иш жүзүндө ишке ашыруу юридикалык коомчулук тарабынан таанышуу зарылдыгы менен байланышкан чектөөлөрдөн улам көптөгөн маселелерди жаратат; *экинчиден*, мыйзам чыгаруучулар тарабынан адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин сактоо менен кырдаалды начарлатуучу ченемдерди кабыл алууга жол берилет,

анткени аны талаптагыдай ишке ашыруу үчүн так укуктук механизмдер түзүлгөн эмес;

3) КМШ өлкөлөрүндө азыр колдонулуп жаткан КЖПКин иштеп чыгууда жана кабыл алууда мыйзам чыгаруучу жактоочунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону жүзөгө ашыруу үчүн адвокаттар тарабынан далилдерди чогултуу каражаттарынын бүтүндөй комплексин бекиткен, бирок ошол эле учурда кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарда баяндалган аракеттерди, анын ичинде жашыруун жана мыйзам менен корголуучу башка сырларды жүргүзүүнүн процессуалдык тартиби белгиленген эмес. Бул юридикалык коомчулуктун арасында талаш-тартыштарды жаратпай кое албайт, бул сотко чейинки өндүрүш органдарынын, прокуратуранын жана соттун кызмат адамдары тарабынан адвокат чогулткан далилдерди тааныштыруудан жана кылмыш ишинин материалдарына тиркөөдөн баш тартуу жөнүндө, ошондой эле айыптоочу тараптын башка жыйналган далилдери менен бирдикте кылмыш иши боюнча аларды далил булактары катары таануудан баш тартуу жөнүндө негизсиз чечимдерди чыгарууга алып келет. Албетте, мында пайда болгон купуя сырлар өзгөчө укуктук жөнгө салууну, анын ичинде купуя сырдын ар кандай субъекттери тарабынан маалыматты юридикалык жана кесиптик коргоону камсыз кылуучу чаралардын комплексин иштеп чыгууну талап кылат;

4) бүгүнкү күндө КМШ өлкөлөрүнүн алдында турган жаңы чакырыктардын жана милдеттердин контекстинде изин суутпай издөө иш-чараларын жүзөгө ашырууда жеткиликтүүлүгү чектелген жашыруун маалыматтарды коргоо кепилдиктери өзгөчө мааниге ээ болууда. Албетте, БИИны өткөрүү көп учурда коргоочунун укуктарынын жана эркиндиктеринин бузулушуна алып келет, бул адвокат КЮЖ көрсөтүүдө да байкалат. БИИ “Изин суутпай издөө иши жөнүндө” мыйзамдын ченемдеринин жана адвокаттык купуя сырды жөнгө салуучу ченемдик жоболордун катышы салттуу изилдөөнүн чегинен чыккан кыйла татаал болуп, ошондуктан мындай спецификалуу иште мыйзамдык жөнгө салууга комплекстүү мамилени талап кылган кыйла аялуу чөйрөлөрдүн бири болуп саналат. Бир жагынан, бүгүнкү күндө коомдун жана мамлекеттин турмушунун ар кандай чөйрөлөрүндө уюшкан кылмыштуулуктун өсүшү байкалды, ошондой эле адамдардын белгилүү бир категориясына карата колдонулган психикалык жана физикалык зомбулуктун репертуары жана алар колдонгон каражаттардын арсеналы кеңейди. Экинчи жагынан, буга карабастан мамлекет укук коргоо органдарын жана адвокатураны кылмыш – жаза процессуалдык милдеттерин аткарууну жүктөйт, бирок ошол эле учурда корголгондордун укуктарын жана эркиндиктерин сактоо менен байланышкан концептуалдык жоболор сакталууга тийиш. Адвокаттардын, ишеним артуучулардын жана БИИны жүзөгө ашыруучу субъекттердин укуктук мамилелерин жөнгө салуучу мыйзамдардын көйгөйлөрүн илимий изилдөөлөр жараксыз же натыйжасыз ченемдерди, ошондой эле адвокатура жана

адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда алардын жоктугу укуктук жөнгө салуунун логикасын бузган, укук колдонуу процессин олуттуу татаалдаштырган ченемдерди табуу менен гана чектелбей тургандыгы шексиз;

5) бүгүнкү күндө адвокаттык купуя сырга түздөн-түз тиешеси бар маалыматтарга жетүү максатында кызмат адамдары тарабынан адвокаттык ишке кийлигишүүгө жол берилген актуалдуу көйгөй бойдон калууда. Мындай актуалдуу көйгөй байкалган укукка каршы практикага жол бербөө менен байланышкан механизмди иштеп чыгуу боюнча изилдөө кызыкчылыгынын объектиси бойдон калууга тийиш; 6) адвокаттык иште маалыматтык чөйрөнүн мааниси өсүп жаткан жана бөтөнчө болуп саналбаган учурда коомдун жашоосунун бардык тараптарын ар тараптуу маалыматташтыруу ишеним артуучудан жана жеке детективден алынган маалыматты укуктук коргоого байланышкан маселелерди адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча иштиктүү укуктук механизмди түзүү боюнча кароону талап кылат.

Ошентип, адвокаттык купуя сырдын укуктук аспектилерин кыйла дискуссиялык маселелерге киргизүү керек, анткени ушул убакка чейин алар каралып жаткан чөйрөдө жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлөргө тийиштүү жооп алышкан эмес. Бул, анын ичинде бүгүнкү күндө илимий изилдөөлөр фрагменттик мүнөзгө ээ экендиги, адвокаттык купуя сырдын субъекттеринин ортосунда түзүлгөн татаал мамилелердин ар түрдүү көрүнүштөрүнүн жана көп түрдүүлүктүн нюанстарынын маанилүү мүнөздөмөлөрүн чагылдырган ар түрдүү коомдук мамилелердин кеңири чөйрөсүнүн шарттарында маанилүү мааниге ээ болгон купуя сырлар институтунун талаш багыттарынын бардык спектрин камтый албагандыгы менен түшүндүрүлөт. Ошондуктан, изилдөө темасына, милдеттерине жана бир катар аспектилердин иштелип чыгуу даражасына жараша колдонуудагы КЖПКнин контекстинде ишеним артуучунун укуктарын жана кызыкчылыктарын камсыз кылуу менен байланышкан адвокаттык купуя сырдын актуалдуу көйгөйлүү маселелерине, ошондой эле кийинки жылдары КМШнын айрым өлкөлөрүнүн мыйзам чыгаруучулары тарабынан киргизилген маанилүү өзгөртүүлөргө токтолуу логикалуу болуп саналат.

**Диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.** Диссертациянын изилденүүчү көйгөйү автордун демилгелүү иши болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук концепциясы (2021-жылдын 20-декабрынан тартып № 570), Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн 2026-жылга чейинки Улуттук программасы (2021-ж.12-октябрынан тартып № 435), ошондой эле “Кыргыз Республикасынын мамлекеттик купуя сырларын коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы (2017-жылдын 15-декабрынан тартып № 210 (15)) менен түздөн-түз байланыштуу.

**Изилдөөнүн максаты жана милдеттери.** *Изилдөөнүн максаты* мыйзам менен корголуучу адвокаттык купуя сырдын режимин укуктук жөнгө салуу

боюнча жалпы теориялык концептуалдык жоболорду комплекстүү ыкманын негизинде иштеп чыгууда, ошондой эле адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш – жаза процессуалдык механизмин өркүндөтүү жана ишеним артуучуга квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүдө маалыматтардын купуялуулугунун кепилдиктерин бекемдөө боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгууда жана киргизүүдө турат.

Диссертациялык изилдөөнүн *милдеттери*:

1) Азыркы мезгилде коомдук жана укуктук кубулуштардын көз карашы менен “ купуя сыр” маанисин жана түшүнүгүн карап чыгуу;

2) изилдөө жана кесиптик купуя сыр институтунун маанисин түшүнүү жана анын негизги өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

3) адвокаттык купуя сырдын негизги белгилерин жана анын башка укуктук купуя сырлардан айырмалоочу белгилерин аныктоо;

4) адвокаттык купуя сырды сактоонун өзгөчөлүктөрүн адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда КЮЖ көрсөтүү чөйрөсүн жөнгө салуучу колдонуудагы мыйзамдардын контекстинде кароо;

5) адвокаттык ишти жүзөгө ашыруу процессинде адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин камсыз кылуу менен байланышкан көйгөйлөрдү табуу жана иликтөө жана аларды чечүү жолдорун сунуштоо;

6) адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин мыйзамдык камсыз кылууну өркүндөтүү боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгуу.

**Иштин илимий жаңылыгы.** Сунуш кылынган диссертациялык иш Кыргыз Республикасындагы алгачкы илимий изилдөөлөрдүн бири болуп саналат, анда КМШнын айрым өлкөлөрүнүн илимий-практикалык тажрыйбасын жалпылоого жана адвокаттык купуя сырдын укуктук режими менен байланышпаган мурда начар изилденген же каралбаган актуалдуу көйгөйлөрдү автордук түшүнүүгө негизделген адвокаттык купуя сырды комплекстүү тутумдуу концептуалдуу изилдөөгө аракет жасалган. Диссертациялык иш ишеним берүүчүдөн алынган жана мыйзам чыгаруучулар тарабынан корголууга тийиш болгон жашыруун маалыматты укуктук коргоого тиешелүү бардык артыкчылыктуу багыттары боюнча адвокаттык купуя сырдын актуалдуу көйгөйлүү аспектилерин изилдөөдө жаңы тутумдук мамилеге негизделет. Иште адвокаттык купуя сырдын жаңы укуктук режимин киргизүү аракети жасалган, бул адвокатура жөнүндө илим үчүн принципалдуу жаңы болуп саналат. Табылган көйгөйлөрдүн, адвокаттык иш жаатындагы колдонуудагы мыйзамдардын жана кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдын кемчиликтеринин негизинде адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш-жаза процессуалдык механизминде автордук мамиле берилген, анын алкагында КР КЖПКнин бир катар ченемдерине сунуштар киргизилген. Изилдөөдө адвокаттык ишмердүүлүк жөнүндө мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча сунуштар жазылган, алар ата мекендик мыйзам чыгаруучу үчүн да, КМШнын башка

өлкөлөрү үчүн да принципалдуу жаңы болуп саналган адвокаттык купуя сыр институтун андан ары калыптандырууга олуттуу салым кошот.

Юридикалык илимде биринчи жолу жаңы тенденцияларды эске алуу менен автор тарабынан сотко чейинки өндүрүш этабында “адвокаттык иликтөө” институтунун айрым окумуштуулары сунуштаган контекстте адвокаттык купуя сырды коргоо механизми сунушталган, ошондой эле жекече детективдин катышуусу менен материалдарды жана маалыматтарды чогултууда адвокат тарабынан сакталууга тийиш болгон шарттар иштелип чыккан. Мындан тышкары, автор тарабынан алынган төмөнкү жыйынтыктар өзгөчө мааниге ээ:

1) автор тарабынан төмөнкүдөй терминологиялык түшүнүктөр иштелип чыккан жана сунушталган: “купуя сыр” (анын кеңири маанисинде), “купуя сырлар институту”, “адвокаттык купуя сыр”, “адвокаттык купуя сырдын укуктук режими”, “кесиптик купуя сыр”;

2) автор жашыруун маалыматты чектелген жайылтуу режими менен чектелген жеткиликтүүлүк режимин чектөө үчүн методологиялык өбөлгөлөрдү бөлүп көрсөткөн;

3) купуя сырдын негизги белгилери илимий абстракциянын жогорку деңгээлинде изилдөөнү жеңилдеткен татаал социалдык-укуктук кубулуштун көз карашынан баяндалат;

4) кесиптик купуя сырдын белгилерине карата автордук көз караш, ошондой эле кылмыш-жаза процессуалдык механизмге карата талаптар баяндалган, анын натыйжасында кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуу үчүн шарттар түзүлөт;

5) төмөнкүлөргө автордук мамиле берилген: а) каралып жаткан чөйрөдө коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуунун базистик негизи болуп саналган жалпысынан купуя сырдын маанилүү (маани түзүүчү) белгилерине, б) адвокаттык купуя сырдын предметинин мүнөзүнүн жана түзүмүнүн өзгөчөлүктөрүнө, в) адвокаттык купуя сырдын маанилүү белгилерине жана анын мазмундук курамына;

б) адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин мыйзамдык өзгөчөлүктөрү бөлүнүп чыгарылды жана адвокаттын купуя маалыматты алуу тартибин жана шарттарын жөнгө салуу максатында КЖПКнин ченемдерине сунуштар киргизилди;

7) адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин конституциялаштырууга автордук көз караш жана кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн ар кандай этаптарында адвокаттык иштин алкагында анын натыйжалуу иштеши үчүн жоболордун ченемдик комплексин иштеп чыгуу зарылдыгынын негизги багыттары белгиленген;

8) автор тарабынан адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары, ошондой эле адвокат тарабынан мындай сурамжылоо далилдердин булагы катары таанылышы мүмкүн болгон талаптар баяндалган;

9) автор тарабынан адвокаттык купуя сырдын сакталышын камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплекси иштелип чыккан жана сунушталган, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын режимин сактоого тоскоолдук кылган негизги көйгөйлүү жагдайлар көрсөтүлгөн;

10) адвокаттык купуя сырды жана ыкчам иликтөө иш-чараларын жүргүзүүнү жөнгө салуучу укук ченемдеринин катышынын көйгөйлөрүн жаратуучу негизги жагдайларга автордук көз караш берилген.

#### **Алынган натыйжалардын практикалык мааниси:**

1) автор тарабынан бул чөйрөдө кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө жана адвокаттык ишмердүүлүккө карата адвокаттык купуя сыр институтуна жаңы билимдердин комплексин иштеп чыгуу жана киргизүү менен шартталган, бул азыркы шарттарда адвокаттык сырдын укуктук режиминин иштешин камсыз кылууга мүмкүндүк берет;

2) адвокаттык купуя сырдын жаңы конституциялык режимин түзүү боюнча көргөзүлгөн сунуштардын жыйындысы бул институттун ишинин натыйжалуулугун жогорулатууга жана жаңы тенденцияларды эске алуу менен адвокаттардын ишине тоскоолдук кылган көйгөйлөрдү четтетүүгө, анын ичинде “адвокаттык иликтөө” жаңы институттун ишке киргизүүнүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө мүмкүндүк берет;

3) Кылмыш – жаза процессуалдык жана адвокаттык иш жөнүндө мыйзамды өркүндөтүү боюнча мыйзам чыгаруу мүнөзүндөгү сунуштар укук жаратуу ишинде, ошондой эле ишеним артуучуга КЮЖ көрсөтүүдө адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу менен байланышкан андан аркы илимий изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн;

4) автор тарабынан алынган жаңы илимий билимдер: а) кылмыш – жаза процесси илимин жана адвокатура илимин өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүүгө, б) жогорку кесиптик билим берүү тутумунда практикалык кызматкерлер үчүн квалификацияны жогорулатуу курстарында купуя сырды үйрөнүүдө окуу жана окуу-методикалык иштерди даярдоо үчүн пайдаланууга мүмкүндүк берүү.

#### **Диссертациянын коргоого чыгарылган негизги жоболору:**

1. Автор тарабынан негизги терминологиялык түшүнүктөргө төмөнкүдөй ыкмалар иштелип чыккан жана көрсөтүлгөн: *купуя сыр (кеңири мааниде)* – бул жашыруун маалыматты сактоо жана пайдалануу боюнча бир катар укуктук жана моралдык – адеп ахлалдык шарттар менен байланышкан жетишерлик спецификалык татаал көрүнүш, ошондой эле терс кесепеттерге жол бербөө максатында мындай маалыматты санкцияланбаган кирүүдөн коргоо үчүн атайын субъект тарабынан бөлүнүп берилүүчү купуя сырлар арналган объекттин ар кандай пландагы мүнөздөмөлөрүнүн айкалышын билдирет; *купуя сыр институту* – инсандын, коомдун жана мамлекеттин жашоо-турмушунун ар кандай чөйрөлөрүндө жашыруун маалыматты коргоо, алуу жана пайдалануу маселелери боюнча ар кандай мамилелердин кеңири чөйрөсүн жөнгө салуучу тутумдаштырылган укуктук ченемдердин комплекси, анда маалыматтын



маанилүүлүгүнүн деңгээли жана мындай маалыматтардын категорияларына жараша аны жашыруун сактоонун максатка ылайыктуулугу аныкталган; *адвокаттык купуя сыр* – бул ишеним артуучунун кол тийбестиги менен байланышкан, адвокаттын кесиптик (кызмат көрсөтүүсүнө) кайрылууда пайда болгон анын укуктарынын жана кызыкчылыктарынын кол тийбестиги менен байланышкан өзгөчө укуктук абалы, мында ал алган маалыматтын мазмунуна санкциясыз кирүүгө тыюу салуу ченемдик актыларга ылайык колдонулган укуктук режимдин өзгөчө тартиби менен камсыз кылынат (жөнгө салынат), мында купуя сырды сактоо предметинин чөйрөсүнө кирген жана коргоо объектисинин ар кандай социалдык-укуктук контекстин камтыган маалыматты коргоону жүзөгө ашырууда сырдын субъектине көз карандысыздык кепилденет; *адвокаттык купуя сырдын укуктук режими* – бул мамлекеттин кызыкчылыктарына жана коомдук мамилелердин өзгөчөлүгү менен шартталган, мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген укуктук жөнгө салуунун өзгөчө тартиби, юридикалык инструменттерди, түрлөрүн жана укуктук ортомчулук ыкмаларын аныктайт, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын предметине кирген алынган маалыматты ачыкка чыгарууга, санкциясыз пайдаланууга же башка мыйзамсыз пайдаланууга адвокатка даректелген абсолюттук тыюу салууларды белгилөө аркылуу ишеним артуучунун иммунитетин түзүү жана коргоо менен байланышкан иштин негизги багыттарынын иштешин камсыз кылуучу укуктук каражаттардын өзгөчө айкалышы; юридикалык жардам көрсөтүүдө купуялуулукту камсыз кылуу жана ушул чөйрөдө ишеним артуучунун кызыкчылыктарын канааттандыруу үчүн тиешелүү шарттарды түзүү менен байланышы; *кесиптик купуя сыр* - маалыматтын менчик ээлеринин же анын укук мураскорлорунун укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуу боюнча функция жүктөлгөн белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө (мамлекеттик жана муниципалдык кызмат менен байланышкан иштерден тышкары) ишенимдүү же белгилүү болуп калган, ошондой эле кесиптик купуя сырлардын белгилүү бир түрүнүн белгиленген режимин бузгандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик чаралары каралган жашыруун сакталууга тийиш болгон жашыруун маалымат.

2. Жашыруун маалыматты чектелген жайылтуу режими менен чектелген жеткиликтүүлүк режиминин ортосундагы методологиялык айырмалоонун өбөлгөлөрү болуп төмөнкүлөр саналат: *биринчиден*, маалыматтын потенциалдуу баалуулугунда, ошондой эле аны колдонуунун багыттоосунда турат, мында төмөнкүлөр маанилүү: а) мазмундун сапаты, анын таралышы кыйратуучу кесепеттерге алып келет; б) мындай маалыматтан пайда алуу формасына жана маанилүү коомдук турмуштун камтуу чөйрөсүнө негизденүү; *экинчиден*, мыйзам чыгаруучу тарабынан купуя сырды коргоо боюнча атайын чараларды көрүү каралган, анда коомдук мамилелердин кеңири чөйрөсү каралышы мүмкүн (мисалы: КЖПК); *үчүнчүдөн*, купуя сырдын укуктук категориясынын мазмуну “купуя маалымат” түшүнүгү менен бирдей эмес,

анткени түздөн-түз байланыш процессинде берилген бардык ишенимдүү маалыматтар юридикалык жоопкерчиликке алып келбейт; *төртүнчүдөн*, жашырындуулуктун мазмуну болуп белгилүү бир атайын белгилер таандык болгон өзгөчө мүнөздөгү маалыматтар, аларга жеткиликтүүлүктүн чектелген укуктук режими, ошондой эле ачык маалымат менен купуя сырдын ортосундагы мыйзамдык чектөө жайылтылат; *бешинчиден*, кийинкилердин болушу: а) белгилүү бир жашыруун субъекттин болушу, анын ичинде алардын иш чөйрөсүнө (адамдар чөйрөсүнө) негизденүү менен мамлекеттин өзү, корголуучу мыйзамдуу маанилүү маалыматка жетүү мүмкүнчүлүгү жабылган мекемелер (уюмдар) жактар; б) кызыкчылыктардын (жыргалчылыктардын) жыйындысы болгон объекттин өзгөчөлүгү, мындай маалыматка санкцияланбаган жетүү аркылуу жашыруун сыр предметин чектөөнүн натыйжасында зыян (жол менен) келтирилет; в) укуктук купуя сырдын предмети - бул мыйзам чыгаруучу тарабынан корголуучу, адамдардын белгилүү чөйрөсүнө белгилүү же ишеним берилген маалыматтын мазмуну, ушуга байланыштуу анын ээси ага жетүүнү чектөө боюнча тиешелүү чараларды көрөт. Мыйзам чыгаруучу укуктук режимди орноткон учурларда гана купуя сыр укуктук коргоого алынышы мүмкүн. *Алтынчыдан*, жашыруун маалыматтын бир бөлүгү абсолюттук купуя сыр категориясына кирбеши мүмкүн болгон купуя сырлардын көп түрдүүлүгүнөн улам, чектелген маалымат субъекттердин олуттуу санына жеткиликтүү болушу мүмкүн. Бирок ошону менен бирге ага мыйзамдык мүнөздөгү чектөөлөр мындай жашыруун маалыматтын укуктук режиминин болушу жөнүндө негиз болуп саналат. *Жетинчиден*, купуя сырдын мазмуну болуп эсептелген маалымат маңызы боюнча татаал жана укуктук жөнгө салуунун көп багыттуу объекти болуп саналат, ал үчүн мүнөздүү болгон спецификалык касиеттерден келип чыгат, атап айтканда: а) материалдык дүйнөнү (“издерди”) чагылдырууну талдоону тутумдаштыруунун натыйжасы болуп саналат, анын негизинде жаңы маалыматтар кабыл алынат жана алардын адамы тарабынан белгиленет; б) чагылдыруу объектисинин өзгөчөлүгү жөнүндө маалыматты, ошондой эле буюм укугунун институттарына маалымат таратууга жол берилбеген алардын өз ара аракеттенүү механизмдерин камтышы мүмкүн; в) айрым маалыматтарды анын ар кандай түрлөрүнө киргизүүнүн потенциалдуу мүмкүнчүлүгү, ошондой эле материалдык жана идеалдуу формада белгиленген адам дүйнөсүнүн процесстери жана кубулуштары, анын ичинде болуп жаткан окуялар.

3. Кесиптик купуя сырдын белгилерине төмөнкүлөр кирет: 1) белгилүү кесиптердин өкүлдөрүнө ишеним берилген купуя сырлардын айрым түрлөрүнүн баш кошуусу өз алдынча юридикалык түшүнүктү - кесиптик купуя сырды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет, ал маңызы боюнча анын сакталышын камсыз кылуу боюнча юридикалык чараларды көрүүнү талап кылат; 2) кесиптик купуя сыр институтунун болушу мыйзам ченемдүү процесс болуп саналат, анын негизинде төмөнкүлөр аныкталууга тийиш: а) кесиптик

иштин тигил же бул чөйрөсүнө тиешелүү, мыйзам чыгаруучу тарабынан каралган укуктук тыюу салуулар аркылуу аларды ачыкка чыгаруудан корголгон, кесиптик купуя сырдын субъекттерине даректелген жашыруун маалыматтардын так бирдиктүү тизмеги; б) мыйзам деңгээлинде кесиптик купуя сырдын субъекттеринин иш чөйрөсүнүн өзгөчөлүгүнө жараша жашыруун маалымат менен иштөө тартипке салынышы керек; в) кесиптик купуя сырларды классификациялоо ыкмаларынын кеңири вариативдүүлүгүнөн улам маалыматка жетүүнүн чектелген режимдерин ишке ашыруу жана өзгөртүү механизми белгиленген (бул институт жөнүндө бүтүндөй түшүнүктү калыптандырууга тоскоолдук кылат); 3) маалымат төмөнкүлөрдөн улам белгилүү болуп калат: а) өзүнүн атайын кесиптик функцияларын аткарууга байланыштуу кесиптик сырдын субъектине же адам тарабынан ыктыярдуу билдирилгендерге (мындай кырдаалда адамдын макулдугусуз маалыматты таратууга жол берилбейт); б) бул мыйзамга ылайык купуя маалыматтар менен таанышууга укуктуу адамдардын белгилүү бир категориясына тиешелүү; в) өзүнүн кесиптик статусуна ылайык купуя маалыматка жетүү мүмкүндүгүн алган, бирок ошол эле учурда мамлекеттик же муниципалдык кызматта турбаган адамдар (мындай кырдаалда - бул кызматтык купуя сырга кирет); 4) кесиптик купуя сыр институту байланышкан социалдык-укуктук институттун маңызынан улам, анда мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген кесиптик купуя сырды субъект тарабынан маалыматты таратууга тыюу салуу субъекттердин ортосундагы укуктук мамилелердин, анын ичинде адамдын өлүмүнүн натыйжасында токтотулгандыгына карабастан мөөнөтсүз болуп саналат. Кесиптик купуя сырдын субъекттерине жашыруун маалыматтарды ар кандай укукка жат түрдө ачыкка чыгаруу ал үчүн (алар үчүн) жагымсыз кесепеттердин келип чыгышынын натыйжасында адамдын жана анын укук мураскерлеринин мыйзам менен корголуучу укуктарына жана кызыкчылыктарына зыян келтириши мүмкүн экендигин эске алуу керек; 5) кесиптик купуя сырлардын артыкчылыктуу бөлүгү абсолюттук мүнөзгө ээ эмес, анткени адамдар өздөрүнүн кесиптик функцияларын аткаруунун жүрүшүндө алган купуя маалыматты прокуратуранын тиешелүү кызмат адамдары, укук коргоо органдары (жана буга ыйгарым укук берилген башка кызмат адамдары) талап кылышы мүмкүн. б) мыйзам деңгээлинде кесиптик купуя сырдын субъекттери тарабынан белгилүү бир жосундарды жасоого тыюу салуу же чектөө белгиленген жана кесиптик иш чөйрөсүнө жараша талаптарды аткарбагандыгы үчүн юридикалык жоопкерчилик белгиленген.

4. Кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш-жаза укуктук механизмдин максималдуу ишке ашыруу үчүн төмөнкүлөр талап кылынат: биринчиден, талап кылынган укуктук режимди белгилөө менен мыйзам деңгээлинде аларды дифференциациялоонун негизинде сырлардын белгилүү бир категориясына түздөн-түз тиешеси бар мыйзам актыларынын ортосундагы карама-каршылыктарды четтетүү; экинчиден, мыйзамдарда кесиптик купуя

сырлардын айрым категорияларынын жоопкерчилиги жөнүндө атайын кылмыш – жаза укуктук ченемдердин жоктугу жашыруун сырлардын мындай түрлөрүн коргоонун иштиктүү механизмин иштеп чыгууга мүмкүндүк бербейт, бул маалыматтын менчик ээлеринин же укук кабыл алуучулардын укуктарын жана кызыкчылыктарын камсыз кылууга түздөн-түз тиешеси бар (жеткиликтүүлүгү чектелген) жашыруун маалыматтын айрым категорияларын натыйжалуу коргоо боюнча объективдүү муктаждыктарга жооп бербейт; үчүнчүдөн, кылмыш-жаза кодексинде кесиптик купуя сырдын негизин түзгөн кылмыштын курамынын негизги белгилеринин максималдуу толук сүрөттөлүшүн көрсөтүү менен, аны бузгандыгы үчүн жоопкерчиликти белгилөө менен жалпы ченемдин так баяндалышын караштыруу талап кылынат, ал кесиптик сырлардын бардык түрлөрүнө жайылтылат. Мындай көрүнүш конфиденциалдуу маалыматты коргоо призмасы аркылуу жалпысынан кесиптик купуя сырды сактоо механизмин камсыз кылат. Төртүнчүдөн, жашырын маалыматты коргоону камсыз кылууга багытталган кылмыштардын колдонуудагы курамдары кесиптик купуя сырдын субъекттерине белгилүү болуп калган, кээде корголууга тийиш болгон маалыматтардын бүткүл спектрин камтый тургандыгын эске алуу зарыл, бул эки маанидеги маалыматтын мазмуну менен байланышкан (мисалы: даярдалып жаткан же жасалган кылмыш жөнүндө маалыматтар). Мындай кырдаалда, бул иш-аракеттер укуктук баа бербестен калышы мүмкүн. Бешинчиден, КЖКде болгон атайын ченемдер маңызы боюнча бир тараптуу болуп саналат, субъекттер тарабынан алынган кесиптик жашыруун маалыматтын купуялуулугу бузулган учурда кылмыштардын курамынын белгилерине карата ар кандай мамиле байкалат, ошондой эле жашыруун маалыматтарды ачыкка чыгаруу үчүн мамлекеттик мажбурлоо чараларын аныктоодо бир түрдүү позиция жок. Мыйзам чыгаруучунун мындай мамилеси болгон тенденцияларды эске алуу менен кесиптик купуя сырдын ар кандай чөйрөлөрүн жөнгө салуучу атайын ченемдердин санын дайыма көбөйтүүнү, ошондой эле каралуучу маалыматтын корголууга тийиш болгон кесиптик сырга тиешелүү болгон өзгөчө “баалуулугун” аныктоону талап кылат; алтынчыдан, мыйзам чыгаруучу тандап алган кесиптик купуя сырды коргоонун адистештирилген механизми жашыруун маалыматтын ээлеринин укуктарын жана кызыкчылыктарын кылмыш – жаза укуктук коргоонун деңгээлин төмөндөтөт, алар мыйзамдардын ченемдеринде тийиштүү өлчөмдө сырлардын башка түрлөрүн камтыбайт, бул өлкөнүн Конституциясында каралган жарандардын башка кызыкчылыктарына олуттуу зыян келтирет.

**5.** Адвокаттык купуя сырдын негизги маанилүү белгилери болуп төмөнкүлөр саналат: **1.** адвокаттык купуя сырды сактоо ишеним артуучунун укуктарынын жана кызыкчылыктарынын кол тийбестигине карата адвокаттык ишти жүзөгө ашырууда өзгөчө мааниге ээ, ал анын укуктук режиминин өзгөчө тартиби менен камсыз кылынат; **2.** адвокаттык купуя сырга, бир жагынан, кесиптик - ишеним артылган сырлардын белгилери мүнөздүү, ал эми экинчи жагынан,

алардан төмөнкүдөй компоненттер боюнча айырмаланат: а) жашыруун маалыматты күчөтүлгөн, ченемдик актыларда каралган укуктук коргоо белгиленген (мисалы: КЖПКнин тиешелүү ченемдери, маалымат жөнүндө мыйзам, адвокаттык иш жөнүндө мыйзам, адвокаттык этиканын эрежелери) ишеним артуучудан адвокат алат; б) мамлекет үчүн чоң мааниге ээ болгон мамлекеттик купуя сырды коргоо белгиленген, аны менен иштин айрым категориясын кароонун жүрүшүндө адвокатка жол берилет, анда бул чөйрөдө укуктук жөнгө салуунун башка өзгөчөлүктөрү каралган; в) кароонун предмети жана купуя сырдын субъекттерине карата өзгөчө талаптардын болушу боюнча айырмаланат; г) адвокаттык купуя сыр” аныктамасынын мазмунуна ылайык, анда ал тарабынан процессуалдык аракеттерден сырдын субъектисинин иммунитетти белгиленет, анын ичинде анын бузулушуна алып келиши мүмкүн болгон айрым БИИ; д) адвокаттык иштин субъектиси адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамга ылайык тиешелүү статуска ээ болгон жана кесиптик негизде КЮЖ көрсөткөн, ага ишеним артуучуну укуктук коргоону жүзөгө ашырууда көз карандысыздыкка кепилдик берилген, ошондой эле КЖПКде, башка мыйзам актыларында каралган тиешелүү иммунитетке жана укуктарга ээ болгон адвокат болуп саналат; 3. адвокаттык купуя сыр ишеним артуучу тарабынан берилген, өзүнүн кесиптик ишин жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө алынган бардык жашыруун сырларга жайылтылышы керек, бул сот адилеттигин жүзөгө ашыруу мыйзамына ылайык адилет кызыкчылыкты сактоону гана эмес, процессуалдык оппоненттер тарабынан катуу каршылашуу шартында ишеним артуучунун жеке кызыкчылыгын да түшүндүрөт; 4. адвокаттык купуя сыр ар кандай социалдык-укуктук контекстти камтышы мүмкүн, анткени адвокат адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамга ылайык ар кандай инстанцияларда ишеним артуучунун кызыкчылыгын коргойт, ошондой эле ишеним артуучуга кайрылууда башка кесиптик жардамды да жүзөгө ашырат; 5. адвокаттык купуя сырдын объектисинин өзгөчөлүгү болуп төмөнкүлөр саналат: 1) ишеним артуучунун укуктук контексттеги соттук жана эл аралык процесстеги кызыкчылыктары, ошондой эле ишеним артуучу үчүн маанилүү болуп саналган кызыкчылыктар; 2) коомдук кызыкчылыктарды коргоо: а) коомдогу ишеним мамилелерин коргоо менен; б) сот адилеттигин камсыз кылуу жана Конституцияда жарыяланган жарандардын укуктарын жана кызыкчылыктарын сактоо боюнча мамлекеттин милдети менен; в) адвокаттын кесиптик иши жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамга ылайык жалпысынан адвокатура институтунун корпоративдик кызыкчылыктары менен түздөн-түз байланышкан.

6. Сунуш кылынган “адвокаттык иликтөө” институтунун алкагында сотко чейинки өндүрүш этабында адвокаттык сырды коргоо муктаждыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр талап кылынат: 1) адвокаттык офистерде маалыматтарды коргоо боюнча кызмат көрсөтүүчү фирмалар тарабынан тейлене турган маалыматтар базасын түзүү; 2) кызмат көрсөтүү жөнүндө

тиешелүү келишим түзүлгөн адвокат менен жеке детективдин ортосунда купуя маалыматты сактоонун, берүүнүн өзгөчө эрежелерин жана талаптарын мыйзамдык деңгээлде иштеп чыгуу; 3) адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда төмөнкүлөр болушу керек: а) алардын жашыруундуулук деңгээли боюнча маалыматтар классификациялоосу; б) адвокатуранын иши үчүн зарыл болгон купуя маалыматка же болбосо белгилүү маалыматтарга жетүү үчүн укуктарды жана жол-жоболорду белгилөө; в) маалыматтар базасына жалпы кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон купуя маалыматты коргоо боюнча талаптарды сактоо боюнча милдетти, ошондой эле башка адвокаттардын жашыруун мүнөздөгү маалыматтарын санкциясыз пайдалануу үчүн жоопкерчиликти жүктөө; 4) жашыруун маалыматты санкцияланбаган кирүүдөн, жайылып кетүүдөн жана андагы өзгөрүүлөрдүн таасир этүү мүмкүнчүлүгүнөн коргоону камсыз кылуучу уюштуруучулук жана техникалык чараларды көрүү талап кылынат, атап айтканда: а) жашыруун маалыматты сактоочу жайларды коргоону камсыз кылуу; б) программалык камсыздоону жана коопсуздук тутумун жаңыртууну жүргүзүү; в) жашыруун маалыматты, анын ичинде башка адамдарга берүүдө ишенимдүү коргоону камсыз кылуу үчүн пайда болгон жаңы технологияларды колдонуу; г) купуя маалыматтарды маалымдоонун жаңы методдорун колдонуу; 5) мындай фактылар аныкталган учурда үчүнчү жактардын (баштапкы маалыматтарды көрсөтүү менен) мүмкүн болгон санкциясыз пайдалануу аракеттери каттала турган эсепке алуу китебин (журналды) киргизүү; 6) уюштуруу механизмин түзүү жана адвокаттын ишеним артуучу менен кат алышуусун киргизүү тартибин белгилөө талап кылынат, анда бул үчүн объективдүү жагдайлар келип чыккан учурда адвокаттык уюм, телефон аркылуу сүйлөшүүлөрдүн, электрондук кат алышуулардын купуялуулугу камсыз кылынмак; 7) төмөнкүлөрдү мыйзамдык деңгээлде аныктоо: а) адвокаттык досьени жана башка материалдарды (соттук териштирүүнү көрсөтүү боюнча) адвокатуранын архивине өткөрүп берүү механизми жана тартиби, же болбосо адвокаттын өзүндө бул үчүн тиешелүү шарттар жок болгон учурда башка адвокат тарабынан; б) үчүнчү жактардын адвокаттык досьесинин архивдик материалдарына жол бербөө боюнча тиешелүү коргоо чараларын иштеп чыгуу, анда ишеним артуучуга каршы укукка каршы максаттарда пайдаланылышы мүмкүн болгон жашыруун маалыматтар камтылышы мүмкүн; в) төмөнкүлөр мыйзам деңгээлинде аныкталууга тийиш: тапшырманы аткаргандан кийин жашыруун документтер менен иштөө эрежелери; күчүн жоготкон материалдарды ишеним артуучуга өткөрүп берүү тартиби; купуя мүнөздөгү, бирок иш аяктагандан кийин юридикалык күчкө ээ болбогон далилдерди жана маалыматтарды жок кылуу эрежелери; 8) ишеним берүүчү менен жашыруун сыр режимин колдонууну токтотуу тартибинин жана механизмдин шарттарын кароо, алар маалыматтын белгилүү бир бөлүгүнө карата чектөө мүнөзүндө болушу мүмкүн, ошондой эле ишеним берүүчү тарабынан аны пайдаланууга уруксат алынбагандыктан,

жарыяланууга жатпаган мөөнөтсүз (абсолюттук) мүнөздө болушу мүмкүн; 9) электрондук маалымат алып жүрүүчүлөрдү алып коюунун процессуалдык тартибин (буга негиздер бар болсо) жана коом үчүн маанилүү болгон купуя сырларды коргоо максатында катуу дисктерден, анын ичинде башка алып жүрүүчүлөрдөн купуя маалыматты алып коюуда жана изилдөөдө алынган далилдерди процессуалдык жол-жоболоштуруунун жол-жобосун иштеп чыгуу зарыл.

7. Зарыл материалдарды, маалыматтарды чогултууда адвокатка карата төмөнкү шарттарды сактоо талап кылынат: 1) берилген маалыматтар жазык сот өндүрүшүнүн катышуучусу болуп саналган жазуу жүзүндөгү келишим түзүлгөн жекече детектив тарабынан гана чогултулушу керек; 2) кылмыш иши боюнча кызмат көрсөтүү, маалыматтарды чогултуу жана айрым аракеттерди жүргүзүү боюнча келишим түзүлгөн учурдан тартып үч сутканын ичинде адвокат тарабынан жекече детективдин жазуу жүзүндөгү билдирүүсүнүн болушу; 3) алынган корголуучу маалыматтын объективдүүлүгүн аныктоо, атап айтканда маалымат алуу булагын, ошондой эле предметтерди жана документтерди көрсөтүү менен; 4) техникалык каражаттарды колдонуу менен жекече детективдик иш-аракеттер жүргүзүлгөн учурда КЖПКне ылайык бул каражаттардын техникалык мүнөздөмөлөрү көрсөтүлүшү керек; 5) юридикалык жак (детективдер бирикмеси) тарабынан адвокатка берилген документтерде бул адамдарды сотто иш боюнча күбө катары андан ары суракка алуу мүмкүнчүлүгү үчүн түзүлгөн келишимге ылайык жекече детективдик иштин жыйынтыгы алынган детективдер жөнүндө маалыматтар камтылууга тийиш; 6) келишимде жекече детектив тарабынан мыйзамда көрсөтүлгөн иш-чараларды өткөрүүнүн жүрүшүндө алынган купуя маалыматты ачыкка чыгарбоо боюнча шарттар каралууга тийиш; 7) адвокаттын тапшырмасы боюнча жүргүзүлгөн детективдик аракеттердин түрлөрү жана натыйжалары мыйзам чыгаруучу тарабынан иштелип чыккан жана кабыл алынган “КР жекече детективдик иши жөнүндө” Мыйзамда каралууга тийиш. (Сунушталган талаптардын тизмеси кылмыш-жаза процессинин башка катышуучусу катары кылмыш иши боюнча маалыматтарды чогултуу жөнүндө адвокат менен келишим боюнча кызмат көрсөтүүнүн алкагында жеке детектив тарабынан алынган маалыматтарга (“жеке детективдик ишмердүүлүк жөнүндө” жаңы мыйзам кабыл алынган шартта, ошондой эле адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча, анын ичинде жашыруун купуя сыр субъектинин башка катышуучусунун катышуусу менен бир катар процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүүнү укуктук жөнгө салуу боюнча сунушталган мыйзамдык демилгелер) карата түзүлгөн.

8. Адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин конституциялык максатында адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамдын атайын бөлүмүндө түзүмдүк түрдө бөлүп көрсөтүү керек, анда адвокаттык купуя сырдын негизги жоболору чагылдырылат, ошондой эле алар КЖПКде жана КЖКде чагылдырылууга тийиш. Ушуга байланыштуу жоболордун ченемдик

комплексин иштеп чыгуу талап кылынат, ал төмөнкүлөрдү регламенттөөгө тийиш: 1) КЮЖ алууда купуялуулукка укук; 2) жашыруун сырды сактоонун мөөнөтсүздүгү жана ишеним артуучунун адвокаттык купуя сырдын колдонулушун токтотуу укугу жана анын процессуалдык механизми; 3) адвокаттык купуя сырды коргоону камсыз кылуу боюнча адвокаттын ыйгарым укуктары жана милдеттери, анын ичинде келишимдик негизде жеке детективди тартууда; ошондой эле кылмыш иши боюнча далилдерди чогултуу боюнча жардам көрсөтүүгө тартылган башка адамдарды; адвокаттык купуя сырдын предмети жана объектиси ажыратылууга тийиш; 4) БИИны жүзөгө ашырууда адвокаттык купуя сырга тиешелүү укуктук режимди жана маалыматтын кол тийбестигин, ошондой эле тергөө соту тарабынан санкцияланган атайын тергөө аракеттерин камсыз кылуу механизмин кароо; 5) ишеним артуучу үчүн келип чыккан кесепеттерге негизденүү менен адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин бузгандыгы үчүн адвокаттын жоопкерчилигин кароо; 6) сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан адвокатка карата БИИны жана атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүгө тергөө соту тарабынан санкцияланган даттануу механизмин кароо, бул адвокаттык купуя сырды алуу үчүн мындай иш-чараларды өткөрүүнү пайдаланууга жол бербөө боюнча реалдуу кепилдик болуп калат; 7) өзүнө адвокаттык иштин материалдарын камтыган, БИИны жүзөгө ашыруучу кызмат адамдары үчүн жеткиликсиз болууга тийиш болгон “адвокаттык өндүрүш”, “адвокаттык досье” сыяктуу процессуалдык маанилүү түшүнүктөрдү мыйзамдардын жүргүртүлүшүнө киргизүү; 8) КР КЖПКнин 53-беренесинин 7-пунктуна адвокаттын ыйгарым укуктарына тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизилип, атап айтканда, төмөнкүдөй редакцияда баяндалсын: “корголуучу, айыпталуучу менен алардын санын, узактыгын чектебестен жана угуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган шарттарда жекече жолугушуу өткөрүүгө, мында аларга иш боюнча консультация берүүгө, мамлекеттик жана башка корголуучу сырды түзгөн маалыматтарды камтыган материалдарды, ошондой эле аталган адамдар тарабынан укукка каршы максаттарда пайдаланылышы мүмкүн болгон материалдарды кошпогондо, алардан процессуалдык жана башка документтерди жана жазууларды берүүгө жана алууга укуктуу; 9) КР КЖПКнин жаңы 53<sup>1</sup> – “Адвокаттык купуя сыр” деген беренесин киргизүү, мында төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүү зарыл: а) анын терминологиялык түшүнүгүн; б) адвокаттардын ишине кийлигишүүгө тыюу салган талаптардын комплекси (алардын артыкчылыктуу бөлүгү “Кыргыз Республикасынын Адвокатурасы жана адвокаттык иш жөнүндө” Мыйзамда чагылдырылган; в) “адвокат тарабынан купуялуулуктун сакталышы Мыйзамда каралган укуктук, уюштуруучулук, техникалык чараларды пайдалануу жолу менен жүзөгө ашырылат, алар ишеним берүүчүнүн маалыматтарын мыйзамдар менен чектелген маалыматтарга карата үчүнчү жактардын укукка жат кирүүсүнөн, жок кылуудан, жайылтуудан, көчүрүүдөн жана башка укукка жат аракеттерден коргоону камсыз кылууга багытталган” деп көрсөтүү керек; г) КЖПКде



төмөнкүлөр каралуусу керек: а) сот тарабынан санкцияланган адвокатка карата тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн өзгөчө тартиби, мында мындай уруксат берүүдө токтомодо ыйгарым укуктуу кызмат адамдары тарабынан жетиштүү негизделген жүйөлүү бөлүк көрсөтүлүүгө тийиш; б) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтарды алуу максатында адвокатка карата салттуу жана атайын тергөө амалдарынын өндүрүшүн пайдаланууга жол берилбей турган реалдуу кепилдиктер каралышы керек; в) өзгөчө процессуалдык тартип белгиленген, анда өзүнүн ишеним артуучусуна карата күбөлөндүрүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган жагдайлар болгондо адвокатты суракка алуунун мүмкүн эместигинин фактылары күбөлөндүрүлөт. Бирок адвокаттык иш жөнүндө Мыйзамда ишеним артуучуларга жардам көрсөтүү менен байланышпаган кылмыш иштери боюнча күбөлүктүн кол тийбестигин (адвокаттык) кыянаттык менен пайдаланууга жана күбөлүктөн баш тартууга жол берилбестигин көрсөтүү зарыл; **10)** КР КЖПКде купуя мүнөздөгү мындай маалыматты алуу тартибин жана шарттарын мыйзамдык жөнгө салууну караштыруу зарыл. КР КЖПКнин 198-беренесинин (“сурак жүргүзүүнүн жалпы эрежелери”) айырмалуу өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле аларды жазык процессинин катышуучулары боюнча да, мындай процессуалдык аракеттердин маңызы жана жашырындуулуктун субъектиси боюнча да өткөрүүнүн айырмачылыктарын эске алуу менен төмөнкүлөр талап кылынат: 1) КР КЖПКне жаңы беренелерди киргизүү талап кылынат: а) “адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн жалпы эрежелери”; б) “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”; в) “адвокаттык сурамжылоодо үн жана видео жазууну колдонуу”. 2) өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү: а) КР КЖПКнин 53-беренесине (“адвокаттын ыйгарым укуктары”) 2- бөлүгү жаңы 2<sup>1</sup> “иштин кандайдыр бир жагдайлары белгилүү болгон адамдарды илимий-техникалык каражаттарды пайдалануу менен суракка алуу жана олуттуу мааниге ээ маалыматтар болгон учурда мындай иш жүзүндөгү маалыматтарды жазык ишинин материалдарына тиркөө жөнүндө өтүнүч кылуу пункту менен толукталсын. б) КР КЖПКнин 80-беренеси жаңы 5<sup>1</sup> бөлүк менен толукталсын (Адвокаттык сурамжылоонун протоколдору); 3) мыйзам чыгаруу деңгээлинде төмөнкүлөрдү кароо: а) далил булагы катары кылмыш ишинин башка материалдарына “адамды адвокаттык сурамжылоонун протоколун” тиркөө жөнүндө соттун милдети; б) укуктук механизм жеке детективдин адамга адвокаттык сурамжылоо жүргүзүү мүмкүнчүлүгү, анын протоколу түзүлгөн келишимге ылайык адвокатка берилет.

**9.** Адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары төмөнкүлөр болуш керек: 1) адамдарды сурамжылоо кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлүүгө тийиш болгон адвокат же жекече детектив тарабынан гана жүргүзүлүүгө тийиш (келечекте мындай адамга процессуалдык ыйгарым укуктарды берүү); 2) адвокаттык сурамжылоо тергелип жаткан кылмыш иши менен байланышкан өзүнө белгилүү жагдайлар жөнүндө жашыруун маалыматтарды билдирүүнү каалаган адамдын жазуу жүзүндөгү макулдугу

менен гана жүргүзүлүүгө тийиш; 3) өзгөчө учурларда, сурамжылануучу адамдын талабы боюнча адвокат маалыматтын жашыруун булагын ачып берүүгө укуктуу, бирок мында ал буга ишеним артуучунун өзүнөн макулдук алууга тийиш; 4) мыйзамдык деңгээлде адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн белгиленген эрежелерин иштеп чыгуу жана сактоо талап кылынат; 5) иштин жагдайлары боюнча адамдардын чөйрөсүн сурамжылоону далилдердин булагы деп таануу үчүн аны ченемдик жактан бекемдөө зарыл, алар айыптоо жана сот тарабынан алардын аныктыгы жөнүндө шектенүүлөрдү жаратпайт; 6) адвокаттык сурамжылоонун натыйжалары далилдердин бардык башка түрлөрүн түзүү үчүн булак болуп калышы, анын ичинде доо коюлган далилдерди аныктоо үчүн өбөлгөлөрдү жана белгилүү шарттарды түзүү мүмкүн экендигине негизденүү менен, мындай кырдаалда алар ишеним артуучунун өзүнүн таламдарына карама-каршы келбестигин эске алуу керек. Анткени, мындай жагдайларда, ага жүктөлгөн функционалдык милдеттерге ылайык адвокат бир жагынан жүргүзүлгөн адвокаттык сурамжылоо жана анын натыйжалары жөнүндө билдирбеши керек, ал эми экинчи жагынан ал прокуратура органдарынын, сотко чейинки өндүрүштүн кызмат адамдарына, ошондой эле сотко жашыруун мүнөздөгү кандай болбосун башка маалыматтарды берүүгө укугу жок. 7) сурамжылоонун натыйжасында маалыматтарды алуунун сунушталган формасы төмөнкүдөй өзгөчөлүктөрдү болжолдойт: а) адвокат суралып жаткан адамга өзүнүн позициясын таңуулабашы керек, бирок ал жооп алууга умтулган так суроолорду гана түзүшү керек (жетектөөчү мүнөзгө ээ болбошу керек); б) сурамжылоо жүргүзүүнүн жүрүшүндө далилденүүгө тийиш болгон жагдайлар талкууланбайт жана жалпы талданбайт; в) адамды адвокаттык сурамжылоонун максатын сактоо, тактап айтканда андан жаңы ишенимдүү маалымат алуу, сурамжылануучуга мурда белгисиз болгон купуя маалыматты бербөө жана ал боюнча өзүнүн көз карашын билдирүү; 8) сурамжылануучу адамга кандайдыр бир таасир (психологиялык басым) көрсөтүлбөшү жана адвокаттык этиканы сактоо менен жүргүзүлбөшү керек.

**10.** Адвокат тарабынан адамдарды сурамжылоо мүмкүнчүлүгүн ишке ашыруу жана мында алынган натыйжаларды далил булагы катары таануу талап кылынат: 1) мыйзам деңгээлинде төмөнкүлөрдү аныктоо: а) “сурамжылоо” укуктук түшүнүгү боюнча; б) аны өткөрүүнүн (алуунун) процессуалдык тартиби, ошондой эле анын натыйжаларын белгилөө боюнча; в) тергелип жаткан ишке тиешелүү маалыматты билген адвокат адам суракка алынышы мүмкүн болгон маселелердин чөйрөсү боюнча; г) процессуалдык документтин формасы белгиленген, анда адвокаттык сурамжылоо жүргүзүү механизми жана анын натыйжалары күбөлөндүрүлөт. 2) КР КЖПКде адамдарды сурамжылоону белгилөөнүн төмөнкүдөй процессуалдык формасын кароо сунушталат: “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”, анда сурактын протоколуна коюлуучу мазмундун жалпы атрибуттары каралышы керек, бирок аны башка

субъект, атап айтканда адвокат тарабынан өткөрүүнүн өзгөчөлүгүн эске алуу менен. 3) “адвокаттык сурамжылоонун протоколунда” төмөнкүдөй мазмундуу түзүүчүлөр жана анын процессуалдык жол-жоболоштурулушу каралуу тийиш: 1) аны өткөрүүнүн ордун жана датасын көрсөтүү; 2) башталышынын жана аякташынын убактылуу параметрлери, ошондой эле тыныгуу болгон учурда көрсөтүү; 3) кылмыш ишинин реквизиттери; 4) ушул процессуалдык иш-аракетти жүргүзүүгө жазуу жүзүндөгү макулдуктун, ошондой эле сурамжылануучу адамдын анкеталык маалыматтарынын, жашаган жана иштеген жеринин жана анын паспорттук маалыматтарынын болушу. Эгерде сурамжылануучу адам сурамжылоону баштоонун алдында өзүнүн коопсуздугунун фактысы боюнча негиздүү жүйөөлөрүн билдирсе, анда адвокат анын жосун келтирбейт жана ал процесстин башка катышуучуларынын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча мыйзамдын ченемдерине туура келет. 5) сурамжылоо жүргүзгөн адвокаттын толук реквизиттик маалыматтары, анын ичинде анын адвокаттык билимге таандыктыгы; 6) сурак илимий-техникалык каражаттарды пайдалануу менен каттала тургандыгы жөнүндө эскертүү; 7) адвокаттык сурамжылоонун протоколунда чагылдырылган сурамжылоонун жүрүшүндө билдирилген маалыматтар сурамжылануучу адамга эскертүү: а) иш боюнча далил катары пайдаланылышы мүмкүн; б) адам суракка алуу же башка тергөө аракеттерин аткаруу үчүн (мисалы: таануу үчүн көрсөтүү) күбө катары сотко чакырылышы мүмкүн; 8) сурамжылоо жүргүзүүнүн алдында сурамжылануучу адамга төмөнкүдөй түшүндүрмөлөрдү берүүгө: а) анын өзүнүн жакын адамдарына жана өзүнө каршы күбө болбоого укугу жөнүндө; б) адамды адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн мыйзамдуулугу жөнүндө (Мыйзамдын ченемдерин көрсөтүү менен); в) адвокаттык купуя сырды сактоонун зарылдыгы жөнүндө; г) андан алынган маалыматтардын себептери жана маанилүүлүгү; 9) сурамжылануучу тарабынан берилген сүрөттөр, схемалар, чиймелер, фотосүрөттөр адвокаттык кароонун протоколуна тиркелиши керек; 10) сурамжылоо жүргүзүү, суракка алуунун иштелип чыккан баскычтарын эске алуу менен жүргүзүү максатка ылайык, тактап айтканда: сурамжылануучу эркин айтып берет жана сурамжылоонун суроо-жооп баскычы; 11) адвокаттык сурамжылоонун протоколу техникалык белгилөөдөн тышкары адвокаттын өзүнүн жазуу жүзүндөгү жазуусу менен коштолушу же сурамжылануучу тарабынан өз колу менен жазылышы мүмкүн; 12) адвокат тарабынан адамды сурамжылоо аяктагандан кийин протоколдун ар бир бетине мындай адвокаттык сурамжылоонун мазмуну менен таанышкандан кийин ( аны өз алдынча окугандан кийин же аны адвокат өзү жарыялагандан кийин тааныша алат) сурамжылануучу тарабынан кол коюлат. Мындай протокол иш (көзөмөлүндө) турган прокуратура органдарынын кызмат адамына сотко чейинки өндүрүш органдарына берилүүгө тийиш эмес деп эсептейбиз.

**11.** Адвокаттык купуя сырды сактоо максатында кесиптик сырды сактоону камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплексин иштеп чыгуу

талап кылынат, атап айтканда: а) интернет аркылуу купуя маалыматтарды алууда, жөнөтүүдө, ошондой эле аларды сактоодо адвокаттардын электрондук алып жүрүүчүлөр менен иштөөсү үчүн маалыматтык технологиялар чөйрөсүндөгү адистерди тартуу менен чараларды иштеп чыгуу; б) ишеним артуучу же жекече детектив менен сүйлөшүүлөрдү тыңшоодон коргоо боюнча укуктук чаралар; в) компьютерде, ошондой эле кадимки (кагаз) материалдарда камтылган маалыматтарды алуу үчүн мыйзамсыз кирүү аракеттерин болтурбоого көмөктөшүүчү документ жүгүртүү эрежелерин жана тартибин иштеп чыгуу; г) адвокатка тиешелүү документтер жана купуя маалыматтар жок кылынышы мүмкүн болгон эрежелерди жана шарттарды иштеп чыгуу, ошондой эле маалыматтын бир бөлүгү ал тарабынан пайдаланылышы мүмкүн болгон талаптарды баяндоо; д) адвокаттык купуя сырды түзгөн маалыматтар камтылган “адвокаттык өндүрүштү” сактоо эрежелерин иштеп чыгуу; е) сотко чейинки өндүрүш органдары, прокуратура, анын ичинде мамлекеттик бийлик органдарынын башка кызмат адамдары тарабынан адвокаттык купуя сырды бузган учурларда чара көрүүгө багытталган укуктук механизмди иштеп чыгуу.

**12.** Адвокаттык сыр режимин сактоого тоскоол болгон көйгөйлүү жагдайларды эске алуу керек: 1) БИИИны жүзөгө ашыруучу укук коргоо органдары бир катар адамдарга кысым көрсөтүү боюнча кеңири мүмкүнчүлүктөргө ээ болгондуктан, Мыйзамга ылайык адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин түзүмүндө өзгөчө укуктук статуска ээ болгон адвокаттын көз карандысыздыгынын кепилдиги жокко чыгарылат, бул иш боюнча купуя маалыматты көп алууга алып келет. 2) Ишеним берүүчү, ал адвокатка айткан купуя маалымат БИИИнын алкагында колдонулаарына бекем ишене албайт, бул купуялуулуктун бузулушуна алып келет, аны аныктоо кыйынга турат, анткени жашыруун кызматташуу мамлекеттик купуя сыр болуп саналат. Мындай кырдаалга белгиленген тыюу салуунун натыйжалуулугун кепилдөөчү тийиштүү укуктук механизмдин жоктугу өбөлгө түзөт. 3) Ушул убакка чейин адвокатура жөнүндө Мыйзамда купуялуулук түшүнүгүнүн так чечмелениши жана анын чектерин аныктоо, ошондой эле бир катар БИИИны өткөрүүнүн мыйзамдуулугу жок. Ошентип, тергөө сотунун санкциясы менен жүргүзүлгөн атайын тергөө иш-аракеттеринен тышкары бир катар БИИИсы соттун чечимсиз жол берилет. 4) мыйзамда ишеним артуучудан алынган маанилүү жашыруун маалыматты, ага үчүнчү жактардын санкцияланбаган кирүүсүнөн коргоого карата адвокаттын жоопкерчилиги каралган так белгиленген ченемдер жок, анда ал кесиптик купуя сырдын алкагында сактоого милдеттүү болот. 5) Адвокаттык өндүрүштө башка процессуалдык оппоненттердин аларга жетүүсүнүн сырын түзгөн материалдар болгондо, адвокат тарабынан зарыл болгон укуктук коргоо чараларын кабыл алуунун көлөмүн жана багытын аныктоо талап кылынат, алар кылмыш-жаза процессинде анын ишеним артуучусу үчүн олуттуу кесепеттерге алып келиши мүмкүн. 6) Ишеним артуучуга карата сотко чейинки өндүрүш этабында

өткөрүлүшү мүмкүн болгон атайын тергөө аракеттерин же БИИны өткөрүү фактысы жөнүндө адвокаттын электрондук кат алышуусуна жана телефон аркылуу сүйлөшүүлөрүнө жол берилбейт, анткени мындай учурларда купуялуулукту сактоо биздин бүгүнкү күндөгү жоктугубуздан (шифрленген) алардын баарлашуу каналдарында мүмкүн эмес. 7) Жашыруун маалыматты коргоо менен байланышкан маселелерди чечүү үчүн адвокаттык офистерде маалыматты коргоону камсыз кылуу боюнча тиешелүү шарттар болушу талап кылынат. Бирок ошол эле учурда бүгүнкү күндө тиешелүү органдар айрым учурларда коммуникацияга жашыруун көзөмөлдү жүзөгө ашыруу үчүн уруксатка ээ болушу мүмкүн, ошондой эле маалыматты алып коюу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу мүмкүн. 8) Ишеним артуучу, жеке детектив, ошондой эле кылмыш-жаза процессине тартылган башка адамдар менен айрым процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүү пландаштырылып жаткандыгын кошуп алганда, адвокаттык купуя сырдын корголгон каналдарын пайдаланууну кошкондо, мыйзамдык деңгээлде камсыз кыла турган иштиктүү уюштуруу механизминин жоктугу каралган эмес, бул адвокаттардын бул чөйрөдөгү ишин татаалдантат. 9) КМШ өлкөлөрүндө БИИны өткөрүүнү, жеке маалыматтарга улуттук коопсуздук комитеттери толук жете алган оппоненттер жөнүндө кызматтык маалыматты чогултууну жана сактоону камсыз кылуу боюнча телекоммуникациялык жабдуулар менен байланышкан жаңы техрегламенттерди кабыл алуу, бул бүгүнкү күндө маалыматты кармоого, чыгарылган аудио жана видео сүйлөшүүлөрдү тышкы алып жүрүүчүлөргө жазууга, тексттик билдирүүлөрдү көрүүгө, сактоого, угууга мүмкүндүк берет. Анын ичинде, бул интернет аркылуу берилүүчү маалыматка тиешелүү. Бир жагынан, мындай мамлекеттик саясат мамлекеттин улуттук коопсуздугун камсыз кылуу боюнча чараларды күчөтүүгө багытталган, бирок экинчи жагынан, бул атайын кызматтардын ыйгарым укуктарын кеңейтүүгө алып келет, анын иши көзөмөлдөнбөгөн жана маалыматты байкоо жана чогултуу боюнча мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүчү болуп калат жана кылмыш – жаза процессинин катышуучуларын кошкондо, жарандардын жеке турмушунун кол тийбестиги менен байланышкан потенциалдуу коркунуч болуп калат. Бүгүнкү күндө мыйзам долбоорунун телефон сүйлөшүүлөрүн мыйзамсыз тыңшоо, турак жайга аудио жана видео байкоо жүргүзүү, ошондой эле каралып жаткан институт менен байланышкан башка ченемдерге карата кемчиликтеринин фонунда бул чөйрөдө каардуу практиканын бар экендигин танууга болбойт.

**13.** Адвокаттык купуя сырды жана изин суутпай издөө ишин жүргүзүүнү жөнгө салуучу укук ченемдеринин катышы көйгөйлөрүнө төмөнкү жагдайлар таасир этет: **1)** ишеним артуучунун кол тийбестигинин бузулушу БИИнын алкагында болуп жаткандыгын эске алуу керек, ошондуктан биз сотко чейинки өндүрүш органдары менен адвокатуранын ортосунда адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин сактоо милдети жүктөлгөн катуу тирешүүнү байкайбыз. Мындай кырдаалда бул чөйрөдө укуктук мамилелерди жөнгө салууга тоскоол

болгон жана укук колдонуу процессин кыйындаткан ченемдерди табуу (же алардын жоктугу) талап кылынат; 2) изин суутпай издөө ишинин келип чыккан милдетин билдирген ыкчам кызматкерлердин аракеттерин укуктук регламенттөө юридикалык коомчулуктун арасында катуу сынды пайда кылган өзгөчө мүнөзгө ээ жана атайын тергөө аракеттеринин институту киргизилген КР КЖПКнин ченемдерин чечмелөөдө жана колдонууда, ошондой эле адвокаттын иши менен байланышкан сыр категорияларынын бир бөлүгү (институттары) боюнча белгисиздиктин жана чечилбестиктин фонунда “изин суутпай издөө иши жөнүндө” Мыйзамдын өзү көптөгөн маселелерди жаратат; 3) киргизилип жаткан мыйзамдык өзгөртүүлөр мыйзам чыгаруучунун ниетине жана адвокаттык сырдын укуктук режимин камсыз кылуу үчүн чечүү талап кылынган көйгөйлөрдүн чөйрөсүнө түздөн-түз көз каранды болушу керектигин эске алуу менен, артыкчылыктуу-укуктук саясаттын керектөөлөрүнө, ошондой эле айыптоо тарабынын кызыкчылыктарына негизденбестен; 4) негизги басым адвокаттык купуя сырды камсыз кылуу боюнча коюлган милдеттерди чечүүгө өбөлгө боло турган ченемдерди аныктоого жана адвокаттык жашыруун сыр институтун жөнгө салуучу башка мыйзам актыларына тоскоол болгон же карама-каршы келген ченемдик жоболорду аныктоого, анын ичинде каралып жаткан чөйрөдөгү укук колдонуу практикасынын керектөөлөрүнө таянуу менен жасалышы керек; 5) жалпысынан айыптоочу тараптан жана ыкчам бөлүмдөрдөн айырмаланып, адвокаттар адвокаттык тергөөнүн жүрүшүндө алынышы мүмкүн болгон купуя маалыматты коргоонун тийиштүү укуктук механизми менен камсыз кылынган эмес, бул үчүн тиешелүү чараларды иштеп чыгууну жана кабыл алууну талап кылат; 6) Зарыл жашыруун маалыматтарды алуу максатында кызмат адамдарынын адвокаттык ишке көбүрөөк кийлигишүүсү байкалууда, бул баарынан мурда кылмыш чөйрөсүндө байкалган тенденциялар менен байланышкан, мында модернизацияланган, көп кырдуу, технологиялык ыкмалар колдонулат, бул укук коргоо органдарынын ишин татаалдаштырат, алар кылмыштын бетин ар кандай жол менен, анын ичинде адвокаттык ишке укукка каршы кийлигишүү аркылуу ачууга умтулушат; 7) Адвокаттык иштин купуялуулугуна кол салуунун негизги ыкмалары болуп төмөнкүлөр саналат: адвокатты укук тартиби органдарынын кызматкерлери менен кызматташууга тартуу аракеттери; адвокаттын имаратында укук ченемсиз тинтүү; адвокаттын ишеним артуучу же ишке тиешеси бар үчүнчү жактар менен сүйлөшүүлөрүн тыңшоо жана жазуу; тергөө изоляторлорунда адвокаттын материалдарын жана буюмдарын карап чыгуу; ишеним артуучулар менен расмий эмес аңгемелешүү; адвокаттарга карата айрым БИИИны өткөрүү; 8) мыйзам менен: а) ишеним берүүчүнүн укуктарын чектеген жана адвокаттык жашыруун сыр режимин бузган ишеним берүүчү менен адвокаттын ишеним артуучу менен болгон сүйлөшүүлөрүн угуу жокко чыгарылбайт; б) алардын коммуникациянын купуялуулугуна болгон укугу мыйзам ченемдеринде ачылган эмес, ошондуктан анын маанисин жана аларды сактоонун чегин өзүм

билемдик менен чечмелөөгө алып келет; в) БШИИнын субъекттеринин адвокаттын ишеним көрсөтүүчүлөр менен сүйлөшүүлөрүн угуудан өткөрүүсү: биринчиден, мындай адамдардын күбөлөрдүн иммунитетин бузушат; экинчиден, алынган купуя маалымат кылмыш процессинин катышуучулары болуп эсептелген адамдардын белгилүү чөйрөсүнө басым жасоо үчүн колдонулушу мүмкүн, бул далилдерди латенттик кылуу үчүн шарт түзөт; 9) адвокаттык купуя сырды сактоонун жүрүшүндө жашыруун маалыматтарды чогултуу жана алуу, алар үчүн кызыкчылык туудурган адамдарга байкоо жүргүзүү (анын ичинде жекече детективдин катышуусу менен адамдарга сурамжылоо жүргүзүүдө) укук коргоо органдарынын ишинин мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүчү жаңы технологиялардын пайда болушу жана таралышы жолтоо болот.

**Издөнүүчүнүн кошкон жеке салымы** диссертациялык изилдөөнүн негизги илимий жыйынтыктары автордун жеке өзү алгандыгында. Коргоого алып чыгуучу жоболор диссертант тарабынан жекече иштелип чыккан.

**Изилдөөлөрдүн натыйжаларын апробациялоо.** Изилдөөнүн жыйынтыктары кылмыш – жаза процесси, криминалистика, ыкчам-издөө ишмердүүлүгү курстарын окутууда, Ош Мамлекеттик Юридикалык институтунун студенттери үчүн диссертациялык изилдөөнүн алкагында каралган бөлүмдөрдө колдонулду, бул киргизүү актысы менен тастыкталат. Коргоого коюлган негизги теориялык иштеп чыгуулар жана жоболор автор тарабынан илимий иш-чараларда берилген отчеттордо чагылдырылган.

**Диссертациянын жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу.** Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө алынган негизги жыйынтыктар КР УАКтын, РИНЦтин рецензиялануучу басылмаларынын тизмесине кирген журналдарда жарыяланган илимий алты макалада чагылдырылган.

**Диссертациянын түзүмү жана көлөмү.** Иштин түзүмү изилдөөнүн максаттары жана милдеттери менен шартталган, киргиш сөз, үч бапты, бөлүмдөрдү, корутунду, арыздарды жана адабияттардын тизмесин камтыйт.

### **ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ**

**Кириш сөздө** диссертациянын темасынын актуалдуулугу; диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы; изилдөөнүн максаты жана милдеттери; иштин илимий жаңылыгы; алынган натыйжалардын практикалык мааниси; коргоого алып чыгуучу диссертациянын негизги жоболору; изденүүчүнүн жеке салымы; изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын апробациясы; диссертациянын натыйжаларынын басылмаларда толук чагылдырылышы; диссертациянын түзүмү жана көлөмү ачылат.

**Биринчи бап “Кесиптик сыр институтунун жалпы теориялык мүнөздөмөсү” үч бөлүмдү камтыйт:** *биринчи бөлүм “Купуя сыр – комплекстүү социалдык-укуктук көрүнүш катары жана анын өзгөчөлүктөрү”,*

*экинчи бөлүм “Кесиптик купуя сыр институту: классификациялоонун маңызы жана белгилери жана негиздери”, үчүнчү бөлүм “Адвокаттык купуя сыр адвокатуранын негизги институттарынын бири катары”.*

Жашырындуулуктун жана маалыматтын купуялуулугунун окшоштугу маселеси боюнча автор “купуя маалымат” түшүнүгү өзүнүн мазмуну боюнча “купуя сыр” укуктук категориясы менен дал келбейт деп эсептейт, анткени бардык ишенимдүү маалыматтар укук менен корголгон купуя сыр болуп саналбайт. (мисалы, расмий эмес маектешүү процессинде берилген маалыматтар юридикалык милдеттенмелер пайда болбостон ачыкка чыгарбоо, ошондой эле эске алуу керек, ал алыс эмес бардык сырды ишеним маалыматтарына киргизсе болот). Автор купуя сырды субъективдүү жана объективдүү касиеттердин жыйындысы катары кароо керек деп эсептейт. Купуя сырдын мазмуну болуп ага жеткиликтүүлүктү чектөөнүн укуктук режимин жайылтуунун объективдүү мүмкүнчүлүгүн шарттаган бир катар спецификалык белгилерге ээ болгон өзгөчө түрдөгү маалымат эсептелет. Бирок, ошол эле учурда бир гана мыйзамдык жөнгө салуу жана бул маалыматтын ээсинин каалоосу ошол эле маалымат жалпыга жеткиликтүү жана мыйзамдуу түрдө айланасындагылардан жашыруун болушу мүмкүн, анткени жашыруун жана ачык маалыматтардын ортосундагы чектөө жүргүзөт, б.а. сыр бар анын режими мыйзам менен каралган учурда гана укуктук коргоого ээ болот. Тигил же бул сырдын өзгөчөлүгүнө жараша маалымат ээсинин эркин билдирүү дайыма эле милдеттүү болуп саналбайт, мисалы, адвокаттык купуя сырды эске алуу керек.

Диссертациянын пикири боюнча, “маалымат” жана “маалым” түшүнүктөрү окшош эмес, салыштырмалуу категориялар, анткени маалымат объективдүү болушу мүмкүн жана адам али биле элек потенциалдуу маалыматтарды гана билдирет. Ошону менен бирге, субъективдүү маалымат адамдын ой жүгүртүүсүн чагылдыруу жана талдоо призмасы аркылуу өтүп, реалдуу калыптанган билим болуп саналат.

Жашыруун сыр инсандын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарынын катышын, ошондой эле мамлекеттин мамлекеттик эмес чөйрөгө кийлигишүүсүнүн негизин жана чектерин, анын ичинде КМШ өлкөлөрүндөгү маалыматтык коргоонун деңгээлин аныктоочу маанилүү институт болуп саналат. Жашыруун сыр институту, укуктук позициялардан улам, менчик ээси белгилүү бир маалыматтын чыгып кетишине каршы зарыл чараларды көргөнүнө карабастан, коргоо мыйзам деңгээлинде каралбаган маалыматты камтый албайт.

Бизди курчап турган дүйнөнүн объектилеринин жана кубулуштарынын мааниси (терс же оң) позициясынан алынган маалыматтын баалуулугу жетиштүү мааниге ээ экендиги баса белгиленет, ал адамдын жашоо-тиричилигине тартуу чөйрөсүнөн жана тереңдигинен аныкталат. Бул учурда, критерийлери жана мындай маанидеги баалоо ыкмалары максаттары,



идеалдары, көз караштар, ошондой эле ченемдик өкүлчүлүктөрдө так өз көрүнүшүн табат.

Маанилүү фактор болуп инсан, коом жана мамлекет үчүн маалыматтын баалуулугунун критерийи эсептелээринен көңүл бурулат, бирок ошол эле учурда анын маанилүүлүгү түздөн-түз жашыруун купуя сыр субъектинен улам аныкталат. Ошондуктан: а) заманбап мыйзамдарда купуя сырлардын бардык түрлөрүнүн ичинен дал ушул мамлекеттик купуя сыр коргоонун өзгөчө укуктук режими менен камсыз кылынат, ал үчүн аны укуктук коргоо боюнча атайын шарттар жана чаралар, анын ичинде кылмыш-жаза жоопкерчилиги түзүлгөн жана кабыл алынган; б) купуя сырлардын бардык спектринин ичинен мамлекет үчүн өтө маанилүү болгон гана кызмат адамдары тарабынан маалыматты жайылтуудан жана мыйзамсыз пайдалануудан коргоо механизмдин мыйзамдык жактан камсыз кылууну алышкан; в) купуя сырлардын айрым түрлөрүн коргоо декларациялык мүнөзгө ээ, ошондуктан укуктук режимди бузуу юридикалык жоопкерчиликке алып келбейт, анткени мыйзам чыгаруучу тарабынан алар бул үчүн зарыл болгон укуктук базанын жыйындысы менен тийиштүү өлчөмдө камсыз кылынган эмес.

Заманбап цивилизациянын шартында жарандарда пайда болгон бир катар турмуштук муктаждыктарды канааттандыруу кесиптик билими, жөндөмү жана жөндөмү бар адамдарга кайрылбастан мүмкүн эмес экендиги шексиз, алар мыйзамдуу негизде талап кылынган жардам үчүн кайрыла алышат. Ошол эле учурда кесиптердин бардык көп түрдүүлүгүнүн ичинен адамдардын өзгөчө тобун дал ушул субъекттер түзөт, алардын кардарларынын жашоо-турмушунун ар кандай аспекти жөнүндө купуя маалыматка жетүү менен байланышкан, ошондой эле автор көңүл бурган башка адамдар, анын ичинде бул чөйрөдөгү көйгөйлүү аспектилер жана аларды чечүү жолдору.

Автор ар кандай кесиптик купуя сырларды түзүмдөштүргөн типтештирүүнү (классификациялоону) иштеп чыгуу үчүн төмөнкү ыкмаларды эске алуу керек деп эсептейт: 1) коомдук мамилелердин жана мыйзам чыгаруучу тарабынан корголуучу кызыкчылыктардын өзүнүн өзгөчөлүгү бар аларды жайылтуу чөйрөлөрүнө жараша классификациялоо; 2) купуя сыр субъекттеринин анын предметине болгон мамилелеринин мүнөзүнө байланыштуу: а) кесиптик купуя сырлар: кесиптик-ишеним берилген купуя сырлар; башка кесиптик купуя сырлар; б) башка өндүрүштүк купуя сырлар; 3) жашыруун маалыматтарды алууга тыюу салуунун жана аларды ачыкка чыгаргандыгы үчүн мыйзам чыгаруучу тарабынан каралган юридикалык жоопкерчиликтин деңгээли боюнча: а) кылмыш – жаза жоопкерчилиги; б) административдик жоопкерчилик; в) тартиптик жоопкерчилик; г) формалдуу (декларациялык мүнөздө); 4) тигил же бул кесиптик купуя сырды укуктук регламенттөөнүн өзгөчөлүгүнө жараша; 5) кесиптик купуя сырлардын укуктук режимдеринин категорияларына негизденип: а) купуя сырлар – милдеттер; б) купуя сырлар-объекттер; в) кесиптик укуктук купуя сырлардын бардык чөйрөсү мураскорлук

критерийи боюнча айырмаланышы керек: а) баштапкы; б) туунду, бул субъекттин кесиптик сырга болгон мамилесинин сандык курамын жана өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле белгилүү бир максат менен шартталган корголуучу кызыкчылыктардын өзгөчөлүгүн аныктоого мүмкүндүк берет; 7) маалыматты түзүү, алуу жана пайдалануу булагы боюнча: а) ишеним берүүчүнүн өзүнөн; б) кесиптик иштин натыйжасында (мисалы: жеке детектив), адвокаттын өзүнүн кесиптик иши; в) институционалдык уюмдардан (мисалы: уюмдардан); 8) кесиптик купуя сырды жашыруунун багыты боюнча: а) ишеним артуучунун укуктарын, эркиндиктерин жана кызыкчылыктарын коргоого; б) кесиптик купуя сырдын туунду субъекттеринин кесиптик беделин коргоого; в) ар кандай коомдук кызыкчылыктарды коргоону камсыз кылууга; г) коомдук жана мамлекеттик институттардын беделин коргоо менен байланышкан; 9) кесиптик купуя сырларга жетүү критерийи боюнча: а) абсолюттук; б) салыштырмалуу; в) аралаш.

Автор жашыруун сыр субъекттеринин кесиптик ишин жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө купуялуулук принцибин ишке ашырууда негизги мааниге ээ болгон негизги факторлорду (өбөлгөлөрдү) бөлүп көрсөтөт, атап айтканда: 1. колдонуудагы мамлекеттик саясат мыйзам чыгаруучунун арсеналында болгон каражаттарды пайдалануу менен жеке жана юридикалык жактардын укуктарын жана кызыкчылыктарын ишенимдүү коргоону камсыз кылуу боюнча маалыматты иштиктүү укуктук жөнгө салуу үчүн тиешелүү шарттарды түзүүгө багытталган; 2. кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуу мыйзамдарда белгиленген катышуучулардын ортосундагы ушуга байланыштуу түзүлгөн коомдук мамилелердин жалпыга милдеттүү эталондоруна ылайык талаптагыдай жүрүм-турумга түрткү берүү үчүн ишенимдүү кепилдик болуп саналат; 3. бийликтин башкаруучулук таасир этүү механизминин болушу, анын ичинде маалыматтык мамилелерди мыйзамдык жөнгө салуу жолу менен, тышкы күчтөрдүн аракеттеринен натыйжалуу көзөмөлдөөгө анын кызыкчылыктарына тиешелүү болгон жеке адамдын укугун ишке ашырууга өбөлгө түзөт, бул анын жеке эркиндигинин мыйзамы менен аныкталат; 4. катышуучулардын ортосундагы жашырындуулукту камсыз кылуу, анын ичинде кесиптик жашыруун сырды субъект тарабынан алынган маалыматтын жашыруундуулугун сактоо, коргоого алынуучу маалыматтар ишеним берилген адамдын жеке турмушуна тиешелүү фундаменталдык баалуулуктарын коргоонун маанилүү каражаты болуп саналат; 5. байланыштын техникалык каналдарынын жардамы менен инсандар аралык байланышты камтыган санариптештирүү шарттарында коомдук мамилелердин катышуучуларынын ортосунда Купуялуулукту камсыз кылуу боюнча бир катар чараларды иштеп чыгууну жана ишке ашырууну талап кылат.

**Экинчи бап “Изилдөөнүн методологиясы жана ыкмалары” төмөнкү бөлүмдөн турат: биринчи бөлүм “Изилдөөнүн объектисин жана предметин аныктоо. Изилдөө методологиясы”.**

**Изилдөөнүн объектиси** болуп адвокаттык ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда пайда болгон жана өнүгүп жаткан укук ченемдери менен жөнгө салынган коомдук мамилелердин жыйындысы саналат, ал адвокаттык купуя сырдын укуктук режими менен түздөн-түз байланышкан, ошондой эле жашыруун сыр институтун өнүктүрүүнү камсыз кылуучу кылмыш – жаза процессуалдык жана укуктук ченемдердин тиешелүү жыйындысын өркүндөтүүнүн келечеги.

**Изилдөөнүн предмети болуп төмөнкүлөр саналат:** 1) адвокаттык купуя сыр жана анын негизги мүнөздөмөлөрү жөнүндө теориялык түшүнүктөр; 2) адвокаттар тарабынан квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү чөйрөсүн жөнгө салуучу адвокатура жана адвокаттык купуя сыр жөнүндө мыйзамдардын ченемдери, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын сакталышын камсыз кылуучу укуктук ченемдердин жыйындысы; 3) мыйзам менен корголгон сырды түзгөн маалыматтарды адвокат тарабынан алууга, пайдаланууга жана коргоого байланыштуу укуктук мамилелерди жөнгө салуучу Жазык-процесстик мыйзамдардын азыркы мазмуну; 4) адвокаттык купуя сырды укуктук жактан камсыз кылуу маселелери каралган илимий басылмалар (диссертациялык изилдөөлөр, илимий макалалар, юридикалык адабияттар).

**Изилдөөнүн методологиялык негизин** жалпы жана өзгөчө илимий методдор түзөт. Диалектикалык билим ыкмасы жалпысынан купуя сырды укуктук мүнөздөгү негизги маанилүү өзгөчөлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берди, ошондой эле, атап айтканда, кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдардын алкагында. Аналитикалык методдун жардамы менен изилденген түшүнүктү аныктоо боюнча окумуштуулардын позициялары аныкталды жана изилденди, бул кийинчерээк синтез ыкмасын колдонуу аркылуу диссертациялык изилдөөдө колдонулган түшүнүктөрдүн автордук аныктамаларын түзүүгө мүмкүндүк берди. Формалдуу-юридикалык методду колдонуу автор тарабынан сунушталган терминологиялык түшүнүктөрдүн маанисин жана мазмунун аныктоого жардам берди, ошону менен бирге салыштырма-укуктук талдоо методун колдонуу авторго диссертациялык иште сунушталган негизги терминологиялык түшүнүктөрдү иштеп чыгууга мүмкүндүк берди, конкреттүү төмөнкүдөй түшүнүктөрдү: купуя сыр (кеңири мааниде), жашыруун сыр институту, адвокаттык купуя сыр, адвокаттык купуя сырдын укуктук режими, кесиптик купуя сыр.

Теориялык деңгээлде абстракция жана жалпылоо колдонулуп, бөлүнгөн фактыларды тутумдаштурууга жана аларга бирдиктүү чечмелөө берүүгө мүмкүндүк берди. Изилдөөнүн дээрлик бардык этаптарында корутундулардын жана сунуштардын аныктыгын камсыз кылуу үчүн жалпы логикалык методдор (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия) колдонулган. Өз жыйындысында белгиленген методологиялык орнотмолор изилденип жаткан предметтик аймактын бүтүн кабылдоосун алууга мүмкүндүк берди.

**Үчүнчү бап** *“Кылмыш – жаза сот өндүрүшүндө жабырлануучунун жана (шектүү) айыпталуучунун процессуалдык укуктарын жана*

*кызыкчылыктарын камсыз кылууда адвокаттык купуя сыр институту” үч бөлүмдөн турат: биринчи бөлүм “Адвокаттык купуя сырды сактоонун жана сотко чейинки өндүрүштө адвокаттын маалыматты кесиптик сырды түзүүчүлөрдүн пайдалануусунун өзгөчөлүктөрү”, экинчи бөлүм “Адвокаттык ишти жүзөгө ашыруу процессинде адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин камсыз кылуунун актуалдуу көйгөйлөрү”, үчүнчү бөлүм “Адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин өркүндөтүүнүн негизги аспектилери”.*

Автордун көз карашынан алганда, адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин түздөн-түз конституциялык ченемдердин конкреттүү мыйзамдык ишке ашырылышына көңүл буруу талап кылынат, алар өзүнүн жогорку маанисинен, өзгөчөлүгүнөн жана жөнгө салынуучу мамилелердин так обочолонгондугунан улам адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө мыйзамдын өзүнчө атайын бөлүмүндө түзүмдүк жактан бөлүнүп көрсөтүлүшү керек, бирок мында аларды адвокаттын көз карандысыздыгын кепилдеген ченемдерден бөлүп кароо керек.

Автор бул мыйзам деңгээлинде адвокаттык купуя сырдын предметин жана объектисин чектөө; адвокаттын ишинде кесиптик сырды сактоо артыкчылыгын бекитүү; адвокаттык купуя сыр менен негиз салуучу кепилдиктерди көрсөтүү эң туура деп эсептейт. Мындан тышкары, адвокаттын купуя сырды сактоо милдети жана анын жашыруун сырга болгон укугу ушул өз ара байланышкан түшүнүктөрдү ачып берген өзүнчө ченем менен түзүлүшү керек. Адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин түзүүчү адвокатка сырды сактоо милдети менен байланышкан тыюу салууларды да киргизүү керек. Сунушталган чаралар тиешелүү коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуунун сапатын олуттуу жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Адвокаттык сурамжылоонун натыйжалары далилдердин бардык башка түрлөрүн түзүү үчүн негиз боло алгандыктан, аларды аныктоо үчүн шарттарды жана өбөлгөлөрдү түзүү зарыл, бирок эгерде сурамжылоо жүргүзүү фактысы жана анын натыйжалары ишеним артуучунун кызыкчылыктарына ылайык келбесе, анда адвокатка сотко чейинки өндүрүш органына, прокурорго же сотко тиешелүү протокол берүү жана сурамжылоо жүргүзүү жана анын натыйжалары жөнүндө маалыматтарды органдарга билдирүү милдети жүктөлбөшү керек. Адвокат суралып жаткан адамга мурда белгисиз болгон кандайдыр бир купуя маалыматты (б.а. ал үчүн жаңы фактылык маалыматтарды) билдирүүгө укугу жок. Адвокаттын бул жалпы кесиптик ыйгарым укуктары ал тарабынан сурамжыланып жаткан адамдарды ишендирүүгө же кайра ишендирүүгө эмес, жаңы ишенимдүү маалымат алууга багытталган.

Адамды суракка алууда ишенимге ээ болгон адамдын (мисалга жекече детективдин) жана андан кийин сурамжылоонун жүрүшүнүн фиксациясына кепилдик берген адамдын болушу эң туура болуп саналат, бул айрым көйгөйлөрдү чечет жана коргоочунун далилдерди чогултууга укуктарын камсыз кылуунун кепилдиги болуп кызмат кылат. Мындай гарант катары

нотариус айрым окумуштуулар тарабынан мамлекеттин атынан иш алып барган кызмат адамы катары сунушталат. В.Руднев мыйзамдын талаптары сакталган жана мамлекеттик алым төлөнгөн шартта, сурамжылоо аяктагандан кийин ага катышкан нотариус жогоруда айтылган сурамжылоонун протоколун тигет жана күбөлөндүрөт жана каттоо китебине чагылдырылат деп жазат.<sup>1</sup> Ошону менен бирге нотариус кызыкдар адамдар нотариуска кайрылган учурда сот өндүрүшүндө турган иш боюнча далилдерди камсыз кылбайт. Ошондуктан, нотариустун жардамы менен адвокат сотко чейинки өндүрүш баскычында, башкача айтканда иш боюнча сот өндүрүшү башталганга чейин далилдерди камсыз кыла алат. Мындан тышкары, кийин алардын презентациясы кандайдыр бир себептерден улам (объективдүү же субъективдүү) кыйын же таптакыр мүмкүн болбой калат. Ошондуктан, автордун көз карашы боюнча, сурамжылоодо адвокат тарабынан нотариустун кызматын пайдалануу максатка ылайыксыз болуп саналат. Диссертант сунуштаган ыкма кыйла туура болот, тактап айтканда кызмат көрсөтүү боюнча келишим түзүлгөн жекече детективди суракка алууда болот жана жекече детективдик ишмердикти жүргүзүүнүн жүрүшүндө алынган купуя маалыматты жана мыйзам менен корголуучу башка маалыматтарды ачыкка чыгарбоо жөнүндө кол коюлат.

Автор Казакстандын мыйзам чыгаруучусу менен аналогия боюнча эң туура мамиле деп эсептейт, мындай маанилүү новелланы иштин өзүнө белгилүү жагдайлары боюнча адвокат тарабынан адамдардын сурамжылоосу катары төмөнкү позициялардан улам далил булагы катары кароого тийиш: биринчиден, адвокат иштин өзүнө белгилүү болгон бардык жагдайлары боюнча тиешелүү маалыматтарга ээ болгон адамдарды суракка алуунун реалдуу мүмкүнчүлүгүн алышы керек, күбөлөрдүн түшүндүрмөлөрүн алуу менен гана чектелбестен: а) сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан белгиленген фактылык маалыматтар боюнча, бул материалдын аталышынын маңызынан келип чыгат; б) Россия Федерациясынын мыйзам чыгаруучусу сунуш кылган 54 – беренин 4-б., 6-п., вариант иш үчүн мыйзамдык күчкө ээ болбогон процессуалдык эмес маалымат болуп саналат; экинчиден, илимий-техникалык каражаттарды колдонуу менен белгиленүүгө тийиш болгон иштин жагдайлары боюнча белгилүү адам боюнча сурамжылоонун жыйынтыктары боюнча алардын иш жүзүндөгү маалыматтар (б. а. далил булактары) катары таанылышы негиздүү болуп саналат, алар адвокаттын өтүнүчү боюнча иштин материалдарына тиркелүүгө тийиш; үчүнчүдөн, мындай мамиле процесстин атаандаштыгын күчөтөт, анткени “адвокаттык досье” түзүлөт, анда бир тараптан адвокаттын укуктук арсеналында далилдердин чөйрөсүн толуктоочу каражаттар (инструментарий) пайда болот, ал сотто гана берилиши мүмкүн, экинчи жагынан алынган маалыматтын купуялуулугу маанилүү кесипкөй субъект тарабынан ишти кароонун жүрүшүнө таасир этиши мүмкүн, анткени алынган

маалыматтар коюлган айыптарды толугу менен же жарым-жартылай жокко чыгарышы, ошондой эле тарап алган айыптоолорду кайра карап чыгышы мүмкүн.

КР КЖПКнин 53 – беренесинин 2 – б. 1 – п. ылайык адвокатка “сотко чейинки өндүрүштө жана сотто мыйзамга ылайык шектүүнүн, айыпкердин, соттолгон адамдын, акталган адамдын, жабырлануучунун пайдасына же жекече детективди пайдалануу менен кылмыш иши боюнча күбөлөндүрүүчү материалдарды чогултуу жана берүү укугу берилгени белгиленет”.<sup>2</sup> Ошону менен бирге бул ченем формалдуулук гана бойдон калууда, анткени КЖПКде жеке детективдер кылмыш – жаза процессине катышкан башка адамдарга кошулган эмес, ошондуктан алар чогулткан материалдар, анын ичинде алардын башка иш-чараларга өндүрүшкө катышуусу мыйзамсыз болуп саналат. Албетте, жекече детективдик иштин натыйжаларын адвокатка берүү аларды кылмыш ишине кошуу жана далилдерге кайра түзүү маселесин чече элек, анткени бул үчүн алынган натыйжалар далилдөө субъекти тарабынан аларды далилдерге кайра өзгөртүү мүмкүнчүлүгүнө карата бааланышы керек.

Автор адвокатура институтунун бардык коомдук-укуктук маанилүүлүгүндө ал коргоо үчүн бар болгон коомдук кызыкчылыктарды гана коргоого тийиш деп эсептейт, тактап айтканда кеп аларда тийиштүү кесиптик тажрыйбасы жоктугунан жана башка себептердин комплекси боюнча өз укуктарын өз алдынча, өзгөчө мамлекеттин алдында коргоого толук мүмкүнчүлүгү болбогон адамдарды укуктук коргоонун кызыкчылыктары жөнүндө болуп жатат. “Коомдун кызыкчылыктары” деп аталгандар абдан кеңири чечмелениши мүмкүн жана дайыма эле объективдүү эмес, ошондуктан адвокаттык купуя сырдан алып салуу үчүн негиз болуп кызмат кылбашы керек. Талкууланып жаткан четтетүүнүн негиздүүлүгүн адеп-ахлактык императивдердин негизинде гана кабыл алууга болот, алар дайыма эле коомдук кызыкчылык менен түздөн-түз байланыштуу боло бербейт. Адвокаттын тигил же бул маалыматтарды пайдалануу жөнүндө ыкчам “кароосу боюнча” чечим кабыл алууга аргасыз болгон кырдаалдардагы этикалык жана укук ченемдүү жүрүм-турумунун критерийлери жөнүндө суроолор иликтенүүгө жатат. Мындай кырдаалда автордун пикири боюнча, бул маселени чечүүдө адвокаттарга ишеним артуучунун кызыкчылыгынан чыгуу, укук жана адеп-ахлак ченемдерин жетекчиликке алуу сунушталат, бул коргоочуга жагымсыз маалыматтарды, ошондой эле жеке жана үй-бүлөлүк купуя сырды түзгөн маалыматтарды ачыкка чыгарууга мүмкүндүк бербейт.

Адвокаттын маалыматты максатсыз пайдалануусуна тыюу салуусу мындай пайдалануунун бардык учурларына жайылтылышы керек, ошондуктан төмөнкүдөй кылмыш – жаза укуктук маселелерди чечүү талап кылынат: а) жеке турмуш жөнүндө маалыматты ачыкка чыгаруу жөнүндө кырдаалды кароо

---

<sup>2</sup> УПК КР

менен, анткени укук колдонуучулардын алдында жоопкерчиликти дифференциациялоодо, тактап айтканда, администрациялык укук бузуулар үчүн кылмыш – жаза укуктук жазанын келип чыгышын аныктоодо, же каралып жаткан кырдаал жарандык-укуктук кыйноо катары мүнөздөлүүгө тийиш, андан кийин жазанын тиешелүү түрү жүргүзүлүүгө тийиш. Мында маалыматтык-телекоммуникациялык тармактар, анын ичинде “Интернет” тармагы аркылуу жеке купуя сырды укукка жат (кылмыштуу) жайылтууда мыйзам чыгаруучулар тарабынан кылмыш – жаза укуктук адекваттуу таасир көрсөтүү зарыл. Ошондой эле адвокатты жоопкерчиликке тартуу талап кылынат: а) ишеним берүүчү үчүн мааниси бар купуя маалыматты максатсыз пайдалангандыгы үчүн, анын натыйжасында ага олуттуу зыян келтирилгендиги үчүн; б) иш боюнча адвокаттык тергөөнүн (адвокаттык өндүрүштүн) жүрүшүндө адвокат алган маалыматтарды конкреттүү иштин (тапшырманын) чегинен тышкары процесстин башка катышуучуларына карата кылмыш ишинин материалдары менен таанышууда пайдалануу жагынан.

**Корутунду.** Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизинде изилдөө боюнча төмөнкүдөй тыянактар чыгарылат:

1. Комплекстүү коомдук-укуктук кубулуштун көз карашынан купуя сырдын негизги өзгөчөлүктөрү болуп төмөнкүлөр саналат: 1. маалымат социалдык мамилелер чөйрөсүндө жашыруун сырга ээ болот, алардан тышкары ал субъективдүү гана мүнөзгө ээ, мында маанилүү өзгөчөлүк болуп алардын ишенимдүүлүгү саналат (б. а. алынган маалымат үчүнчү жактардын менчиги болуп калбайт); 2. маалыматтын ачыкка чыкпашы потенциалдуу мааниге ээ жана купуя сырдын субъектиси үчүн баалуулукка ээ болот, эгерде мындай субъект жок болсо, анда купуя сыр өзүнүн маанисин жоготот; 3. жашыруун сыр, бир жагынан, жүгүртүү жөндөмүнө, маалыматтын жабылышына ээ болууга тийиш жана анын өз алдынча баалуулугу белгилүү бир чөйрөдө гана социалдык мааниге ээ болот, экинчи жагынан маалыматтардын өзүнчө категориясынын мазмуну акчалай же башка материалдык нарк менен чагылдырылышы мүмкүн; 4. маалыматтын баалуулугу өзүнөн-өзү болбошу мүмкүн, тактап айтканда, коомдук мамилелердин абалынан келип чыккан айрым кызыкчылыктардын жана товарлардын бүтүндүгү; 5. жашыруун сыр субъекти маалыматты ачууга жол бербөөгө умтулат, анткени анын мазмуну айрым категориядагы адамдардын мотивациясына жана криминалдык ишмердүүлүгүнө таасирин тийгизиши мүмкүн, бул мыйзам чыгаруучу тарабынан корголуучу чөйрөдөгү маанилүү кызыкчылыктарга, жыргалчылыктарга зыян келтириши мүмкүн; 6. маалыматтын коомдук мааниси купуя сырды түзгөн сырда турат, ал коом, инсан жана мамлекет үчүн жалпыга таанылган социалдык жыргалчылык болуп саналат.

2. Бул чөйрөдө коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуунун базистик негизи болуп саналган сырдын маанилүү (маанисин түзүүчү) белгилери болуп төмөнкүлөр саналат: 1) жашырындуулук белгисинин болушу, бул белгилүү бир

купуя сыр ишеним берилген субъекттерден келип чыккан ар кандай укуктук мамилелерге алып келет, бул тармактар аралык жана укуктук институтта биригүүгө (түзүүгө) алып келет; 2) бул укуктук институт юридикалык ченемдердин комплексин камтыйт, алар менен жашыруун маалыматтын ар кандай спектри жана түрлөрү жөнгө салынат, мында алардын жалпылыгы болуп мазмундун өзү саналат (мисалы: жактар, окуялар, кубулуштар, процесстер, предметтер жөнүндө маалыматтар); 3) институционалдык маани-маңызына жараша купуя сырды социалдык институт да көрсөтө алат, анткени аны адамдардын кеңири чөйрөсүнө арналбаган купуя маалымат аларга ишеним берилген субъекттердин мыйзам менен корголуучу иши жөнгө салынуучу ченемдик-баалуулук тутумдарына ченемдик түрдө киргизсе болот; 4) жашырындык институту сот, прокуратура органдарынын, сотко чейинки өндүрүш органдарынын кийлигишүүсүнүн чектери аныкталган жана жашырындуулуктун мыйзамы менен корголгон колдонуудагы укуктук тутумда жеке башталышы (жеке, үй-бүлөлүк кесиптик, коммерциялык) менен шартталат.

**3.** Адвокаттык купуя сырдын предметинин мүнөзүнүн жана түзүмүнүн өзгөчөлүктөрүнө төмөнкүлөр кирет: а) бул ишеним артуучу тарабынан ага кайрылуунун натыйжасында адвокатка ишенимдүү болгон, мындай адам үчүн өзгөчө мааниге ээ болгон маалымат; б) сот процессине даярдыктын жүрүшүндө ишеним артуучудан адвокат алган, анын кызыкчылыктарын көрсөтүү жана коргоо үчүн мааниси бар, ошондой эле сурамжылоонун жүрүшүндө ишеним артуучу тарабынан көрсөтүлгөн башка адамдардан алынган документтер, видеоматериалдар, маалыматтар; в) ишеним артуучунун кызыкчылыгында жардам көрсөтүү боюнча келишим түзүлгөн жекече детективден алынган электрондук алып жүрүүчүлөрдүн документтери жана маалыматтары жана далилдер (“адвокаттык иликтөө” институту киргизилгенде); г) сот процессине даярдануунун же юридикалык жардам көрсөтүүнүн жүрүшүндө адвокатка белгилүү болгон ишеним берүүчү жана аны менен байланышкан башка адамдар жөнүндө алынган маалымат; д) кылмыш ишинин материалдары менен таанышуунун жүрүшүндө алынган маалыматтар, башка документтер жана кошумча булактар менен иштөөдөгү видеоматериалдар, мыйзамга ылайык жабык мүнөздөгү ишке байланыштуу; е) ишеним артуучуга түздөн-түз берилген укуктук сунуштамаларды КЮЖ берүүнүн алкагында адвокат менен ишеним артуучунун ортосунда түзүлгөн макулдашуунун мазмуну жана шарттары; ж) иш боюнча чогултулган “адвокаттык досье”; з) иш боюнча юридикалык жардам көрсөтүү менен байланышкан, ошондой эле ишеним артуучунун үй-бүлөлүк, жеке, кызматтык, коомдук жана мыйзам тарабынан тыюу салынган формалдуу жана формалдуу эмес бирикмелерге таандыктыгын кошо алганда, анын иши менен байланышкан башка чөйрөлөргө тиешелүү маалыматтарга карата таламдарын козгогон башка маалыматтар; и) адвокат жабык сот отурумдарына катышуусунун жүрүшүндө алган, ошондой эле иштин



материалдары менен таанышууга тиешелүү уруксат алынган атайын тергөө амалдарын жүргүзүүнүн натыйжалары боюнча маалымат.

**4.** Автор купуя сырдын мазмундуу эскертүүсү болуп курчап турган дүйнөнүн материалдык чагылдырылышынан өзүнүн олуттуу белгилери боюнча айырмаланган маалымат деп ырастоону негиздүү деп эсептейт, анда: а) анын баалуулугу маалыматтын маңызы менен шартталган, аны берүү формаларынын көп өзгөрмөлүүлүгү менен мүнөздөлөт; б) укуктун объектиси катары аны укук субъекттеринин чектелбеген чөйрөсү пайдалана (ээлик кыла) тургандыгына жол берилет; в) мыйзам чыгаруучу тарабынан аныкталган тар чөйрөгө гана ишеним берилген мындай маалыматты коргоонун өзгөчө тартиби каралышы мүмкүн; г) мындай маалымат конкреттүү чөйрөдө белгилүү бир жактын (жактардын) интеллектуалдык ишмердүүлүгүнүн жүрүшүндө курчап турган дүйнөнү анализдөөнүн жана кайра иштетүүнүн натыйжасы болуп саналат; д) мындай маалыматты ачыкка чыгаруу менчик ээсине да, ошондой эле мындай маалымат ишенип берилген же болбосо ал кызыкчылыктарын козгогон башка адамдарга да материалдык же моралдык зыян алып келиши мүмкүн; е) мамлекеттик коргоого алынуучу маалымат тийиштүү реквизиттери менен белгилүү документ формасында, аларды мамлекет тарабынан коргоого алынуучу маалыматтын башка түрлөрүнөн идентификациялоого мүмкүндүк берет.

**5.** Атордун пикири боюнча, купуя сыр институтун камсыз кылуу менен байланышкан көйгөйлөр болуп төмөнкүлөр саналат: 1) мыйзам чыгаруучу тарабынан таанылган купуя сырлардын бүтүндөй спектри ушул кезге чейин мыйзамдык коргоо тарабынан тийиштүү укуктук (реалдуу) механизм менен камсыз кылынган эмес, бул кызмат адамдарынын жана БИИСын жүзөгө ашыруучу адамдардын маалыматты санкциясыз пайдалануусуна алып келет; 2) ушул чөйрөдөгү мыйзамдарды талдоодон улам, колдонулуп жаткан жашырын укуктук режимди бузуу менен байланышкан юридикалык жоопкерчиликтин келип чыгышы жашыруун маалыматты ачыкка чыгарууга жол берген адам үчүн эч кандай кесепеттерге алып келбеши мүмкүн, анткени бардык учурларда мыйзам чыгаруучу тарабынан мындай аракеттер үчүн жоопкерчилик каралбайт; 3) жашыруун маалыматты өзүнүн кесиптик ишинин алкагында алган кызмат адамы тарабынан пайда көрүү максатында мыйзамсыз пайдалануу фактылары болуп келет.

**6.** Адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин мыйзамдык өзгөчөлүктөрү төмөнкүлөр: I) анын негиз болуучу жоболору, булар: а) адвокаттык жашыруун сыр режимин камсыз кылууга багытталган, анын өзгөчөлүгүн чагылдырган ар кандай мыйзам актыларынан келип чыккан ченемдердин түзүмдүү жыйындысы; б) эл аралык укуктун жалпы таанылган принциптери жана маалыматтык жоболору, Конституциянын негиз болуучу принциптери жана талаптары; в) адвокаттык ишти жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө ар кандай субъекттер менен укуктук мамилелерди жөнгө салуучу

мыйзамдардын ченемдери, ошондой эле адвокаттык коомчулук менен гана байланышкан жана этикалык эрежелерди жөнгө салуучу жана аларды бузгандыгы үчүн тартиптик жоопкерчиликти белгилеген корпоративдик актылар; г) адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин иштешин камсыз кылуу үчүн негиз болуучу процессуалдык кодекстердин ченемдери; д) каралып жаткан институтка тиешеси бар, аны укуктук жөнгө салуунун белгилүү чөйрөлөрүнө карата адвокаттык купуя сырдын жоболорунун өнүгүшүн камсыз кылуучу башка мыйзам алдындагы актылар. II) ченемдик жоболорду өркүндөтүүнүн артыкчылыктуу багыттары болуп төмөнкүлөр саналат: а) адвокаттык жашыруун сыр режими ишке ашырылган жерде анын иштешин аныктаган бардык укуктук актыларда институттук кырдаалдын деңгээлин жогорулатууга көмөктөшүү; б) төмөнкүлөргө байланыштуу мыйзам ченемдериндеги коллизияларды, жеткилеңсиздиктерди четтетүү: 1) кылмыш – жаза процессуалдык мамилелерди укуктук жөнгө салууга карата адвокатура жана адвокаттык иш жөнүндө колдонуудагы мыйзамдардын түзүмдүк түзүлүшүнүн жоктугунун фонунда юридикалык ченемдердин тутумдук субординациясынын жана алардын функционалдык багытынын бузулушуна алып келген адвокаттык купуя сырды укуктук жөнгө салуу; 2) жалпысынан адвокаттык ишти жөнгө салуу предметине карата терминологиялык белгисиздикти жана атап айтканда адвокаттык купуя сырды четтетүү зарылчылыгы, атап айтканда, түшүнүк аппаратын кеңейтүү фонунда терминологиялык аныктамаларды тартипке келтирүүнү конкреттештирүү талап кылынат. Башка учурда бул купуя маалыматты жөнгө салуунун сапатына таасирин тийгизет, анткени бул маселенин тиешелүү деңгээлде чечилбегендиги укук колдонуу чөйрөсүндө натыйжалуу ишке ашырууга тоскоолдук кылат; 3) мыйзам актыларындагы боштуктарды жоюуга, ошондой эле юридикалык коомчулуктун ичинен адистердин кеңири чөйрөсүн тартуу менен адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин жөнгө салуучу ченемдерди мазмундуу жаңылоого багытталган чараларды көрүү.

### **ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАМАЛАР.**

1. Жашыруун маалыматты чектелген жайылтуу режими менен чектелген жеткиликтүүлүк режиминин ортосундагы методологиялык айырмалоонун өбөлгөлөрү болуп төмөнкүлөр саналат: *биринчиден*, маалыматтын потенциалдуу баалуулугунда, ошондой эле аны колдонуунун багыттоосунда зарыл; *экинчиден*, мыйзам чыгаруучу тарабынан купуя сырды коргоо боюнча атайын чараларды көрүү каралган, анда коомдук мамилелердин кеңири чөйрөсү каралышы мүмкүн (мисалы: КЖПК); *үчүнчүдөн*, купуя сырдын укуктук категориясынын мазмуну “купуя маалымат” түшүнүгү менен бирдей эмес, анткени түздөн-түз байланыш процессинде берилген бардык ишенимдүү маалыматтар юридикалык жоопкерчиликке алып келбейт; *төртүнчүдөн*, жашырындуулуктун мазмуну болуп белгилүү бир атайын белгилер таандык болгон өзгөчө мүнөздөгү маалыматтар, аларга жеткиликтүүлүктүн чектелген

укуктук режими, ошондой эле ачык маалымат менен купуя сырдын ортосундагы мыйзамдык чектөө жайылтылат.

2. Адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары төмөнкүлөр болуш керек: 1) адамдарды сурамжылоо кызмат көрсөтүү жөнүндө тиешелүү келишим түзүлүүгө тийиш болгон адвокат же жекече детектив тарабынан гана жүргүзүлүүгө тийиш; 2) адвокаттык сурамжылоо тергелип жаткан кылмыш иши менен байланышкан өзүнө белгилүү жагдайлар жөнүндө жашыруун маалыматтарды билдирүүнү каалаган адамдын жазуу жүзүндөгү макулдугу менен гана жүргүзүлүүгө тийиш; 3) өзгөчө учурларда, сурамжылануучу адамдын талабы боюнча адвокат маалыматтын жашыруун булагын ачып берүүгө укуктуу, бирок мында ал буга ишеним артуучунун өзүнөн макулдук алууга тийиш; 4) мыйзамдык деңгээлде адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн белгиленген эрежелерин иштеп чыгуу жана сактоо талап кылынат; 5) иштин жагдайлары боюнча адамдардын чөйрөсүн сурамжылоону далилдердин булагы деп таануу үчүн аны ченемдик жактан бекемдөө зарыл, алар айыптоо жана сот тарабынан алардын аныктыгы жөнүндө шектенүүлөрдү жаратпайт; 6) адвокаттык сурамжылоонун натыйжалары далилдердин бардык башка түрлөрүн түзүү үчүн булак болуп калышы, анын ичинде доо коюлган далилдерди аныктоо үчүн өбөлгөлөрдү жана белгилүү шарттарды түзүү мүмкүн экендигине негизденүү менен, мындай кырдаалда алар ишеним артуучунун өзүнүн таламдарына карама-каршы келбестигин эске алуу керек. Анткени, мындай жагдайларда, ага жүктөлгөн функционалдык милдеттерге ылайык адвокат бир жагынан жүргүзүлгөн адвокаттык сурамжылоо жана анын натыйжалары жөнүндө билдирбеши керек, ал эми экинчи жагынан ал прокуратура органдарынын, сотко чейинки өндүрүштүн кызмат адамдарына, ошондой эле сотко жашыруун мүнөздөгү кандай болбосун башка маалыматтарды берүүгө укугу жок.

3. КР КЖПКде адамдарды сурамжылоону белгилөөнүн төмөнкүдөй процессуалдык формасын кароо сунушталат: “адвокаттык сурамжылоонун протоколу”, анда сурактын протоколуна коюлуучу мазмундун жалпы атрибуттары каралышы керек, бирок аны башка субъект, атап айтканда адвокат тарабынан өткөрүүнүн өзгөчөлүгүн эске алуу менен.

4. Кесиптик купуя сырдын белгилерине карата автордук көз караш, ошондой эле кылмыш-жаза процессуалдык механизмге карата талаптар баяндалган, анын натыйжасында кесиптик купуя сырды сактоону камсыз кылуу үчүн шарттар түзүлөт.

5. Адвокаттык купуя сырдын укуктук режиминин мыйзамдык өзгөчөлүктөрү бөлүнүп чыгарылды жана адвокаттын купуя маалыматты алуу тартибин жана шарттарын жөнгө салуу максатында КЖПКнин ченемдерине сунуштар киргизилди.

6. Адвокаттык купуя сырдын укуктук режимин конституциялаштырууга автордук көз караш жана кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн ар кандай

этаптарында адвокаттык иштин алкагында анын натыйжалуу иштеши үчүн жоболордун ченемдик комплексин иштеп чыгуу зарылдыгынын негизги багыттары белгиленген.

7. Автор тарабынан адвокаттык сурамжылоо жүргүзүүнүн негизги шарттары, ошондой эле адвокат тарабынан мындай сурамжылоо далилдердин булагы катары таанылышы мүмкүн болгон талаптар баяндалган.

8. Автор тарабынан адвокаттык купуя сырдын сакталышын камсыз кылуу боюнча атайын укуктук чаралардын комплекси иштелип чыккан жана сунушталган, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын режимин сактоого тоскоолдук кылган негизги көйгөйлүү жагдайлар көрсөтүлгөн.

#### **Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:**

1. Асанова, У. А. Купуя социалдык-укуктук институт катары / У. А. Асанова // Известия Исык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии. – 2022. – №. 3-1(38). – Р. 433-439. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=50385433>

2. Асанова, У. А. Особенности обеспечения сторонами обвинения и защиты тайны следствия в уголовном судопроизводстве / У. А. Асанова // Аграрное и земельное право. – 2022. – № 12(216). – С. 208-210. – DOI 10.47643/1815-1329\_2022\_12\_208. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=50107766>

3. Асанова, У. А. Электронные доказательства - как обеспечение прав участников уголовного процесса / Э. С. Токторов, У. А. Асанова // Аграрное и земельное право. – 2022. – № 11(215). – С. 220-222. – DOI 10.47643/1815-1329\_2022\_11\_220. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49871811>

4. Асанова, У. А. Особенности сохранения тайны следствия и ее значение в расследовании преступлений / У. А. Асанова // Новые вызовы новой науки: опыт теоретического и эмпирического анализа : Сборник статей IX Всероссийской научно-практической конференции, Петрозаводск, 28 ноября 2023 года. – Петрозаводск: Международный центр научного партнерства «Новая Наука» (ИП Ивановская И.И.), 2023. – С. 68-76. // <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=54917380>

5. Асанова, У. А. Адвокатская тайна как процессуальная гарантия прав подзащитного / У. А. Асанова // Евразийского адвокатура. 2024 №4 (69). С. 58-61. <https://elibrary.ru/item.asp?id=69190271>

6. Асанова, У. А. Некоторые проблемы обеспечения охраны тайны стороной защиты по уголовным делам и пути их решения / Э. С. Токторов, У. А. Асанова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2024. №1. С. 172-175. <https://elibrary.ru/item.asp?id=68640129>

**Асанова Умута́й Алибаевна́нын 12.00.09 – жазык процесси,  
криминалистика; ыкчам-териштирүү ишмердиги адистиги боюнча  
юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу  
үчүн «Кылмыш иштери боюнча коргоо тарабынан купуя сырды сактоону  
камсыз кылуу көйгөйлөрү» деген темада жазылган диссертациясынын  
РЕЗЮМЕСИ**

**Негизги сөздөр:** купуя сыр, көйгөй, сотко чейинки өндүрүш, коргоо, адвокат, ишеним берүүчү, кылмыш-жаза сот өндүрүшү, камсыз кылуу, маалымдуулук.

**Изилдөөнүн объектиси** болуп адвокаттык ишмердүүлүктү жүзөгө ашырууда пайда болгон жана өнүгүп жаткан укук ченемдери менен жөнгө салынган коомдук мамилелердин жыйындысы саналат, ал адвокаттык купуя сырдын укуктук режими менен түздөн-түз байланышкан, ошондой эле жашыруун сыр институтун өнүктүрүүнү камсыз кылуучу кылмыш – жаза процессуалдык жана укуктук ченемдердин тиешелүү жыйындысын өркүндөтүүнүн келечеги.

**Изилдөөнүн предмети** болуп төмөнкүлөр саналат: 1) адвокаттык купуя сыр жана анын негизги мүнөздөмөлөрү жөнүндө теориялык түшүнүктөр; 2) адвокаттар тарабынан квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүү чөйрөсүн жөнгө салуучу адвокатура жана адвокаттык купуя сыр жөнүндө мыйзамдардын ченемдери, ошондой эле адвокаттык купуя сырдын сакталышын камсыз кылуучу укуктук ченемдердин жыйындысы; 3) мыйзам менен корголгон сырды түзгөн маалыматтарды адвокат тарабынан алууга, пайдаланууга жана коргоого байланыштуу укуктук мамилелерди жөнгө салуучу Жазык-процесстик мыйзамдардын азыркы мазмуну; 4) адвокаттык купуя сырды укуктук жактан камсыз кылуу маселелери каралган илимий басылмалар (диссертациялык изилдөөлөр, илимий макалалар, юридикалык адабияттар).

**Изилдөөнүн максаты** мыйзам менен корголуучу адвокаттык купуя сырдын режимин укуктук жөнгө салуу боюнча жалпы теориялык концептуалдык жоболорду комплекстүү ыкманын негизинде иштеп чыгууда, ошондой эле адвокаттык купуя сырды сактоону камсыз кылуунун кылмыш – жаза процессуалдык механизмин өркүндөтүү жана ишеним артуучуга квалификациялуу юридикалык жардам көрсөтүүдө маалыматтардын купуялуулугунун кепилдиктерин бекемдөө боюнча илимий негизделген сунуштарды иштеп чыгууда жана киргизүүдө турат.

**Изилдөөнүн методологиялык негизин** жалпы жана өзгөчө илимий методдор түзөт. Изилдөөнүн жүрүшүндө диалектикалык таанып-билүү ыкмасы, аналитикалык изилдөө ыкмасы, билим расмий жана юридикалык ыкмасы, ошондой эле салыштырмалуу-укуктук талдоо ыкмасы колдонулган. Теориялык деңгээлде абстракция жана жалпылоо ыкмалары колдонулган, изилдөөнүн бардык этаптарында тыянактардын жана сунуштардын аныктыгын камсыз кылуу үчүн жалпы логикалык методдор (анализ, синтез, индукция, дедукция,

аналогия) колдонулган. Өз жыйындысында белгиленген методологиялык орнотмолор изилденип жаткан предметтик аймактын бүтүн кабылдоосун алууга мүмкүндүк берди.

**Жыйынтыктар жана алардын жаңылыгы.** Сунуш кылынган диссертациялык иш Кыргыз Республикасындагы алгачкы илимий изилдөөлөрдүн бири болуп саналат, анда КМШнын айрым өлкөлөрүнүн илимий-практикалык тажрыйбасын жалпылоого жана адвокаттык купуя сырдын укуктук режими менен байланышпаган мурда начар изилденген же каралбаган актуалдуу көйгөйлөрдү автордук түшүнүүгө негизделген адвокаттык купуя сырды комплекстүү тутумдуу концептуалдуу изилдөөгө аракет жасалган. Диссертациялык иш ишеним берүүчүдөн алынган жана мыйзам чыгаруучулар тарабынан корголууга тийиш болгон жашыруун маалыматты укуктук коргоого тиешелүү бардык артыкчылыктуу багыттары боюнча адвокаттык купуя сырдын актуалдуу көйгөйлүү аспектилерин изилдөөдө жаңы тутумдук мамилеге негизделет. Иште адвокаттык купуя сырдын жаңы укуктук режимин киргизүү аракети жасалган, бул адвокатура жөнүндө илим үчүн принципалдуу жаңы болуп саналат.

**Колдонуу деңгээли же колдонуу боюнча сунуштар.** Автор тарабынан алынган жаңы илимий билимдер: а) кылмыш-жаза процесси илимин жана адвокатура илимин өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүүгө мүмкүндүк берет, б) жогорку кесиптик билим берүү тутумунда практикалык кызматкерлер үчүн квалификацияны жогорулатуу курстарында купуя сырды үйрөнүүдө окуу жана окуу-методикалык иштерди даярдоо үчүн пайдалануу.

**Колдонуу чөйрөсү:** кылмыш – жаза процесси, криминалистика, ыкчам-издөө иши.

## РЕЗЮМЕ

**диссертации Асановой Умутай Алибаевной на тему: «Проблемы обеспечения охраны тайны стороной защитой по уголовным делам» на соискание ученой степени кандидат юридических наук по специальности 12.00.09- уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность**

**Ключевые слова:** тайна, проблема, досудебное производство, защита, адвокат, доверитель, уголовное судопроизводство, обеспечение, гласность,

**Объектом исследования** является совокупность общественных отношений урегулированные нормами права, возникающие и развивающиеся при осуществлении адвокатской деятельности, которая непосредственно связана с правовым режимом адвокатской тайны, а также перспективой совершенствования соответствующей совокупности уголовно-процессуальных и правовых норм, обеспечивающие развитие института тайны.

**Предметом исследования** являются: 1) теоретические представления об адвокатской тайне и его сущностные характеристики; 2) нормы законодательства об адвокатуре и адвокатской тайне регулирующие сферу оказания квалифицированной юридической помощи адвокатами, а также совокупность правовых норм обеспечивающие сохранность адвокатской тайны; 3) современное содержание уголовно-процессуального законодательства, регулирующие правоотношения связанные с получением, использованием и защитой адвокатом сведений составляющих охраняемую законом тайну; 4) научные публикации (диссертационные исследования, научные статьи, юридическая литература) в которых рассматриваются вопросы правового обеспечения адвокатской тайны.

**Цель исследования.** *Цель исследования* состоит в разработке на основе комплексного подхода общетеоретических концептуальных положений по правовому регулированию режима адвокатской тайны охраняемую законом, а также в выработке и внесении научно-обоснованных рекомендаций по совершенствованию уголовно-процессуального механизма обеспечения соблюдения адвокатской тайны и укрепления гарантий конфиденциальности сведений при оказании квалифицированной юридической помощи доверителю.

**Методологическую основу исследования** составляют общие и частные научные методы. В ходе исследования были использованы: метод диалектического познания, аналитический метод исследования, формально-юридический метод познания, а также метод сравнительно-правового анализа. На теоретическом уровне применялись методы абстрагирование и обобщение, при этом на всех этапах исследования для обеспечения достоверности выводов и предложений использовались общелогические методы (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия). В своей совокупности обозначенные методологические установки позволили получить целостное восприятие изучаемой предметной области.

**Полученные результаты и их новизна** Представленная диссертационная работа является одной из первых научных изысканий в Кыргызской Республике, где предпринята попытка проведения комплексного системного концептуального исследования адвокатской тайны, которое основано на обобщении существующего научно-практического опыта отдельных стран СНГ и авторского осмысления ранее слабо изученных либо не рассмотренных актуальных проблем, не связанных с правовым режимом адвокатской тайны. Диссертационная работа основывается на новом системном подходе при исследовании актуальных проблемных аспектов адвокатской тайны по всем его приоритетным направлениям касающихся правовой защиты конфиденциальной информации полученной от доверителя и подлежащей охране со стороны законодателей. В работе предпринята попытка представить новый правовой режим адвокатской тайны, что является принципиально новым для науки об адвокатуре.

**Степень использования или рекомендации по использованию** полученные автором новые научные знания: а) позволять создать условия для развития науки уголовного процесса и науки об адвокатуре, б) использовать для подготовки учебной и учебно-методической работы при изучении тайны в системе высшего профессионального образования курсах повышения квалификации для практических работников.

**Область применения:** уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность.

## SUMMARY

**of the dissertation by Umutay Alibaevna Asanova on the topic: "Problems of Ensuring the Protection of Secrets by the Defense in Criminal Cases" for obtaining the academic degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.09 - Criminal Procedure, Criminalistics; Operational-Investigative Activity.**

**Keywords:** secret, problem, pre-trial proceedings, defense, lawyer, client, criminal proceedings, security, publicity.

**The object of the research** is a set of public relations regulated by legal norms, arising and developing during the conduct of legal practice, which is directly related to the legal regime of attorney-client privilege, as well as the prospect of improving the corresponding set of criminal procedural and legal norms that ensure the development of the confidentiality institution.

**The subject of the research** includes: 1) Theoretical concepts of attorney-client privilege and its essential characteristics; 2) Legal norms on advocacy and attorney-client privilege regulating the provision of qualified legal assistance by lawyers, as well as a set of legal norms ensuring the protection of attorney-client privilege; 3) The modern content of criminal procedural law, regulating legal relations related to obtaining, using, and protecting information by lawyers that constitutes legally protected secrets; 4) Scientific publications (dissertation research, scientific articles, legal literature) that address the issues of legal support for attorney-client privilege.

**Research Objective:** The objective of the research is to develop, based on a comprehensive approach, general theoretical conceptual positions on the legal regulation of the legal regime of attorney-client privilege protected by law, as well as to develop and introduce scientifically-based recommendations for improving the criminal procedural mechanism for ensuring compliance with attorney-client privilege and strengthening confidentiality guarantees in the provision of qualified legal assistance to clients.

**Research Methodology:** The methodological basis of the research consists of general and specific scientific methods. The study employed the dialectical method of cognition, the analytical research method, the formal-legal method of cognition, as well as the method of comparative legal analysis. At the theoretical level, abstraction



and generalization methods were applied, while at all stages of the study, general logical methods (analysis, synthesis, induction, deduction, analogy) were used to ensure the reliability of conclusions and proposals. Together, these methodological approaches allowed for a holistic understanding of the subject area under study.

**Results and Originality:** The presented dissertation is one of the first scientific studies in the Kyrgyz Republic that attempts a comprehensive systemic conceptual investigation of attorney-client privilege, based on the synthesis of existing scientific and practical experience from certain CIS countries and the author's reflection on previously under-researched or unexplored pressing issues unrelated to the legal regime of attorney-client privilege. The dissertation is based on a new systemic approach to the study of the pressing problem aspects of attorney-client privilege in all its priority areas concerning the legal protection of confidential information received from the client and subject to protection by legislators. The work attempts to present a new legal regime for attorney-client privilege, which is fundamentally new to the science of advocacy.

**Degree of Utilization and Recommendations for Use:** The new scientific knowledge obtained by the author: a) allows for the creation of conditions for the development of criminal procedure science and the science of advocacy; b) can be used in the preparation of educational and methodological work when studying the concept of confidentiality in the higher professional education system, as well as in advanced training courses for practitioners.

**Application Area:** Criminal procedure, criminalistics, operational-investigative activity.